

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Pavla Langová

Zásady nediskriminačního jazyka v multikulturní a multinárodní společnosti.
Analýza směrnic pro nediskriminační jazyk ve veřejném projevu vládních a
nadvládních institucí a dalších orgánů a institucí veřejné a státní správy.

The principles of nondiscriminatory language use in multicultural and multinational
society. An analysis of guidelines to nondiscriminatory language in public speech of
governmental and non-governmental institutions as well as other subjects of public
administration.

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Anglický a německý jazyk pro hospodářskou a obchodní sféru

Vedoucí práce: Dr. Jana Valdrová

Katedra germanistiky

České Budějovice

2006

Knihovna JU - PF

3 1 1 5 1 7 2 1 7 1

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Dr. Janě Valdrové za cenné připomínky, rady a odborné vedení mé bakalářské práce.

V Českých Budějovicích, 19. dubna 2006

Paula Lajdová

Paula Lajdová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že veškeré podklady, ze kterých jsem čerpala nebo které cituji, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

V Českých Budějovicích, 19. dubna 2006

Pavla Langová

Anotace

Cílem této práce bylo zjištění existence směrnic pro nediskriminační jazyk ve veřejném projevu vládních a nadvládních institucí, a to zejména nediskriminační jazyk v oblasti vyjadřování se o osobách jiných národů nebo skupin a v oblasti života v multikulturní a multinárodní společnosti. V úvodu práce je obsaženo seznámení s důležitými pojmy, další část potom tvoří různé pohledy na multikulturalismus. Nejdůležitější část práce tvoří výzkum situace v užívání nediskriminačního jazyka. Vybrané organizace z anglicky a německy mluvících zemí a z České republiky byly osloveny dotazníkovým dopisem. Ukázalo se, že psané směrnice pro nediskriminační jazyk v české multikulturní společnosti dosud nebyly vytvořeny. Porovnání přístupu členů organizací v České republice a v zahraničí ukazuje, jak důležitým se jeví problém nediskriminačního jazyka v různých společnostech.

The aim of this thesis was to find out the existence of guidelines to nondiscriminatory language in public speech of governmental and non-governmental institutions, focused on nondiscriminatory language use while expressing people of various nations and groups and living in multicultural and multinational society. The beginning of this thesis introduces important conceptions connected with its aim. The following part presents various views on the multicultural policy. The most important part includes an analysis of situation in the field of nondiscriminatory language use. Chosen organisations from English and German speaking countries and from the Czech republic were addressed a questionnaire. The result is: There are no written guidelines to nondiscriminatory language use in Czech multicultural society. The attitude of Czech members of organisations compared with the attitude of members from foreign countries shows the importance of nondiscriminatory language in various societies.

Obsah

1. Úvod	6
2. Podstata a vysvětlení základních pojmů.....	9
2.1 Asimilace	9
2.2 Diskriminace	10
2.3 Etnicita a etnikum	12
2.4 Integrace	12
2.5 Kultura, společnost	12
2.6 Kulturní pluralismus	17
2.7 Menšina	17
2.8 Multikulturalismus	18
2.9 Národ	19
2.10 Národnost	20
2.11 Rasa	20
3. Multikulturalismus z různých pohledů	22
3.1 Úvaha o významu anglického slova „equal“	22
3.2 Multikulturalismus v České republice	23
3.3 Multikulturalismus Pavla Barši	26
3.4 Kritika multikulturalismu	27
4. Výzkum.....	29
4.1 Oslovené instituce	29
4.2 Dokumenty zabývající se problematikou diskriminace	47
4.3 Metoda provedení výzkumu	49
4.4 Jednotlivé odpovědi	53
4.5 Výsledky výzkumu	71
4.6 Doporučení pro nediskriminační jazyk	72
5. Závěr	76
6. Resumé	79
7. Deutsches Resumé	81
8. Příloha	84
9. Seznam použitých zdrojů	85

„Zvládnutí jazyka je nezbytné pro symbolické bohatství lidského života, pro pochopení našich specifických osobních vlastností a pro praktické zvládnutí světa kolem nás“.¹

1. Úvod

Svět se díky novým technologiím propojuje, vzdálenosti se zkracují, kontinenty se přibližují a jednotlivé státy se pohybem obyvatel celé planety různými směry stávají pestřejšími. Pestřejšími v oblasti kulturní, jazykové, národnostní i etnické. Proces přeměny je poměrně rychlý, zvláště v posledních letech, a jakož i v ostatních oblastech lidského života je potřeba tento proces sledovat, brát v úvahu a nakonec i přijmout jeho výsledek.

Migrací obyvatelstva se mísí kultury, mění se a prolínají životy nás všech. Ať už jsme s touto skutečností smíření či ne, žijeme nebo v blízké době žít budeme v multikulturní společnosti, jejíž zdárný chod vyžaduje dodržování určitých pravidel. Ta mohou být pro mnohé z nás nová, nepochopitelná nebo dokonce nesmyslná. Pro jiné jsou však jasná, logická a nevyhnutelná.

Multikulturní společnost žádá především toleranci. Ta ale není všem lidem vlastní a přirozená, možná by proto měla být více připomínána. Důležitou součástí fungování lidské společnosti je komunikace mezi jejími členy. Přizpůsobování života novým podmínkám se může zdát složité, avšak jestliže takové nové podmínky přicházejí, je přizpůsobení se nutná cesta zdárného vývoje. Již dnes žijeme ve společnosti složené s různých skupin – ať už z hlediska původu, jazyka, pohlaví apod., a musíme překonávat jisté překážky. Podaří-li se, podle mého názoru, úspěšně zdolat úskalí jazyková, jsoucí často zdrojem neshod, nedorozumění nebo i konfliktů, mohlo by se podařit vytvořit příjemné podmínky pro život všech.

Mají výše zmíněné jazykové bariéry zdolávat jen lidé jsoucí odlišní, členové menšinových skupin? Samozřejmě, že přistěhovalec či návštěvník na dlouhodobém

¹ GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 60

pobytu (například pracovním) by jazyk nové země alespoň na úrovni základních znalostí potřebných k dorozumění ovládat měl. A většinou tomu tak je. Ale potom, je-li někdo schopen mluvit jazykem „většiny“, měla by tato většinová společnost dotyčného respektovat (což by měla také pokud daná osoba jazyk neovládá dokonale, a to přinejmenším už jen proto, že je to člověk). Společnost může svůj respekt projevit také výrazovými prostředky, které při vyjadřování se k danému jedinci či o něm volí. Každý jistě má svou zkušenost se situací, v níž byl právě výrazový prostředek použitý v komunikaci se členem jakékoli menšinové skupiny vybrán spíše nevhodně. Integrace menšin, v podobě, jaká je vyžadována, potom neprobíhá podle plánu, menšina se cítí diskriminována a nezačleněna.

Musím zde poznamenat, že zde zmiňuji především diskriminaci v oblasti jazyka, ale jsem si přitom vědoma, že diskriminace může probíhat a probíhá také v oblastech dalších, které jsou pro životní podmínky diskriminovaných osob daleko citelnější (například jedná-li se o situaci, kdy jedinec není přijat do zaměstnání kvůli barvě pleti).

Existenci návodů pro užívání nediskriminačního jazyka zřejmě již každý z nás zaregistroval. Pravděpodobně se jednalo o návody k užívání genderově korektního jazyka, tedy takového, v němž bychom měli stejnou měrou reflektovat existenci mužů a žen, a správně – korektně – se vyjadřovat tak, aby nedocházelo k nedorozuměním. Někdy je totiž velkým omylem, myslíme-li si například po přečtení na orientační tabuli, že „primář“ v nemocnici musí být pouze a jenom muž. Protože se ale genderově korektním jazykem již zabývala Pavla Paclíková ve své bakalářské práci „Genderově korektní jazyk na univerzitách ve vybraných anglicky a německy mluvících zemích“, chtěla bych se zaměřit na jinou oblast, v níž se diskriminace může vyskytnout, a to na multikulturní a multinárodní společnost.

Cílem mé práce je výzkum situace v užívání nediskriminačního jazyka ve veřejném projevu vládních a nevládních organizací a dalších institucí veřejné a státní správy, a to v německy a anglicky mluvících zemích a také v České republice. Chtěla bych se zaměřit především na vyjadřování názvů osob podle národů a národností a na

výrazové prostředky spojené s životem v multikulturní a multinárodní společnosti. Další zkoumanou záležitostí bude dodržování politicky korektního jazyka.

2. Vysvětlení základních pojmů

V bakalářské práci se vyskytují slova, jejichž význam bych v této kapitole chtěla vysvětlit. Nejprve uvádím přehled pojmů, následuje vysvětlení v abecedním sledu:

2.1 *asimilace*

2.2 *diskriminace*

2.3 *etnicita a etnikum*

2.4 *integrace*

2.5 *kultura, společnost*

2.6 *kulturní pluralismus*

2.7 *menšina*

2.8 *multikulturalismus*

2.9 *národ*

2.10 *národnost*

2.11 *rasa*

2.1 Asimilace

Termín označuje „kulturní či jazykové splynutí jedné kultury (obvykle menšinové) v kultuře jiné (obvykle většinové). Prostřednictvím kontaktu příslušníci menšiny ztrácejí svá kulturní specifika, převezmou kulturní vzorce většiny a stanou se její součástí. Asimilace je při styku dvou rozdílných kultur velice častým a běžným jevem“.²

Jandourek popisuje asimilaci jako „proces, kterým je nějaká skupina začleňována do větší skupiny“, přičemž „mezi skupinami s rozličnými kulturami při tom dochází ke kulturnímu mísení“.³ Při takovém mísení menšina přijímá většinovou kulturu, což je důvodem toho, proč se „někteří Romové brání pojmu asimilace“ – bojí

² BUDILOVÁ, L., HIRT, T., *Policista v multikulturním prostředí*, MVČR a Člověk v tísni, Praha, 2005 (http://www.varianty.cz/download/doc/stats/manual_1_3.pdf); str. 9

³ JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Portál, Praha, 2001; str. 32

se totiž pohlcení. Většinová kultura avšak bývá „ovlivněna prvky kultury menšinové“.⁴

*„Diskuse o asimilaci probíhají v zemích s aktuální problematiku přistěhovaleckých menšin. V USA dominovaly dva přístupy. První pro sebe používal označení melting pot (tavicí kotlík) a jeho cílem bylo promísení různých národností a kultur vedoucí k vytvoření nové civilizace. Druhou možností je ‚amerikanizace‘, pokládající americkou kulturu za produkt anglosaského kulturního vzorce; přistěhovalci se měli vzdát svých specifických rysů ve prospěch této dominantní americké skupiny. Třetí přístup, označovaný obrazně jako ‚salátové mísa‘, mluví o jednotě v různosti. Problém začlenění se však nemusí týkat pouze přistěhovalců, ale také skupin žijících sice uvnitř většiny již velmi dlouho, jež však mají velmi odlišné rysy...“*⁵

2.2 Diskriminace

Jedna z mnoha definic označuje diskriminaci za „nežádoucí jednání (...) za účelem nebo s následkem snížení důstojnosti osoby a vytvoření zastrašujícího, nepřátelského, potupného, ponižujícího nebo urážejícího prostředí“.⁶ Termín diskriminace tedy označuje jakékoli rozlišování a je nejčastěji používán „v negativním významu rozlišování lidí na základě příslušnosti k nějaké obecné skupině bez ohledu na schopnosti konkrétního jedince“.⁷ Diskriminaci lze dělit podle různých kritérií, například „z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině, politického nebo jiného smýšlení, členství a činnosti v politických stranách nebo politických hnutích“ a podobně. „Za diskriminaci je

⁴ tamtéž

⁵ JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Portál, Praha, 2001; str. 32

⁶ BUDILOVÁ, L., HIRT, T., *Policista v multikulturním prostředí*, MVČR a Člověk v tísni, Praha, 2005 (http://www.varianty.cz/download/doc/stats/manual_1_3.pdf); str. 10

⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Diskriminace>

možné považovat i jednání zahrnující podněcování, navádění nebo vyvolávání nátlaku směřujícího k diskriminaci“.⁸

Směrnice Rady Evropské unie 2000/43/ES rozlišuje diskriminaci přímou a nepřímou. O přímou diskriminaci se jedná tehdy, je-li „s osobou zacházeno méně příznivě než s osobou jinou ve srovnatelné situaci z důvodu rasového nebo etnického původu“.⁹ O nepřímé diskriminaci lze hovořit v takové situaci, kdy „zdánlivě neutrální ustanovení, kritérium nebo postup určitým způsobem znevýhodňuje osoby určitého rasového nebo etnického původu v porovnání s jinými osobami, pokud není dané ustanovení, kritérium nebo postup objektivně opodstatněn legitimním cílem a prostředky pro dosažení tohoto cíle jsou patřičné a potřebné“.¹⁰

Giddens s pojmem diskriminace spojuje pojem předsudek. Jako předsudky označuje „názory nebo postoje jedné skupiny vůči druhé, zatímco diskriminace spočívá ve skutečném jednání s druhými“.¹¹ Giddens definuje předsudky jako „apriorní představy o jedinci nebo skupině“, které často nejsou založeny na skutečných poznatcích. Typickou vlastností předsudků je „odolnost vůči změnám; nové informace předsudkem obvykle neotřesou“.¹² Diskriminace je Giddensem popsána jako „stav, kdy jsou jedné skupině lidí upírána práva a příležitosti, jimiž disponují druzí“. Autor dále připomíná, že příčinou diskriminace jsou sice velmi často předsudky, ale „přesto je mezi těmito dvěma kategoriemi nutno rozlišovat, protože mohou existovat nezávisle na sobě“.¹³

2.3 Etnicita a etnikum

Giddens pod pojem etnicita zahrnuje „kulturní praktiky a názory určité skupiny lidí, které ji odlišují od ostatních. Příslušníci takové skupiny se považují za kulturně rozdílné od jiných skupin ve společnosti a ta je tak rovněž vnímá“.

⁸ <http://www.pracovnipravo.cz/diskriminace.html>

⁹ BUDILOVÁ, L., HIRT, T., *Policista v multikulturním prostředí*, MVČR a Člověk v tísni, Praha, 2005 (http://www.varianty.cz/download/doc/stats/manual_1_3.pdf); str. 9

¹⁰ tamtéž; str. 9 a 10

¹¹ GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 231

¹² tamtéž

¹³ GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 231

Jednotlivé etnické skupiny jsou rozpoznatelné různými charakteristikami, často se jedná o „jazyk, dějiny, původ (ať již skutečný nebo domnělý), náboženství a styl oblékání nebo zdobení“.¹⁴ Giddens zdůrazňuje, že „etnické rozdíly jsou vždy naučené – dokud si ovšem nevzpomeneme, jak často byly některé etnické skupiny považovány za ‚předurčené k vládnutí‘, anebo naopak za neinteligentní,...“¹⁵

V současném světě existuje mnoho společností, které „jsou pluralitní: vyskytuje se v nich několik velkých etnických skupin, které společně vytvářejí jeden politický a ekonomický celek, ale přitom jsou vzájemně odděleny“.¹⁶

Řešení problémů, které z etnické rozmanitosti vyvstávají, má v dnešní společnosti – to ovšem znamená ve společnosti globální, stále větší význam.

2.4 Integrace

Integraci lze rozumět jako „soužití jednotlivců ze dvou či více skupin s odlišnými kulturními vzorci, pravidly chování, stupnicemi hodnot, apod., které umožňuje jednotlivcům náležejícím do jakékoli z těchto skupin ponechat si jejich specifika, a zároveň zaručuje členům všech těchto skupin rovnoprávné postavení“.¹⁷

Integrace zkrátka znamená „začlenění jedince do skupiny a jeho akceptování ostatními členy“.¹⁸

2.5 Kultura, společnost

Jandourek popisuje kulturu jako „souhrn životních forem, hodnotových představ a životních podmínek obyvatel na časově a prostorově omezeném úseku“.¹⁹ Pojem kultura podle něj naznačuje, že „lidé nežijí pouze podle pravidel daných

¹⁴ GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 228

¹⁵ tamtéž

¹⁶ tamtéž

¹⁷ BUDILOVÁ, L., HIRT, T., *Policista v multikulturním prostředí*, MVČR a Člověk v tísni, Praha, 2005 (http://www.varianty.cz/download/doc/stats/manual_1_3.pdf); str. 10

¹⁸ JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Portál, Praha, 2001; str. 109

¹⁹ JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Portál, Praha, 2001; str.136

přírodními zákonitostmi“ a je důležité poznamenat, že „slovo kultura je mnohoznačné a někdy se v tomtéž významu používá označení civilizace“.²⁰

Anthony Giddens řadí pojmy ‚kultura‘ a ‚společnost‘ k nejčastěji užívaným. „Kulturu tvoří hodnoty, k nimž se lidé hlásí, normy, které dodržují, a hmotné statky, které vytvářejí. Hodnoty jsou abstraktní ideály, zatímco normy jsou konkrétní principy či zásady, o kterých se očekává, že se jimi lidé budou řídit. Normy představují ‚příkazy‘ a ‚zákazy‘ společenského života“.²¹ Jako příklad jedné z nejdůležitějších hodnot západní společnosti uvádí Giddens monogamii, zatímco v jiných kulturách je naopak obvyklé mnohoženství. Příkladem normy manželského života může být chování manželů k rodičům svého partnera. Některé společnosti vyžadují tento vztah velice úzký, jiné očekávají udržování určitého odstupu.

Giddens uvádí možnost rozlišení pojmů ‚kultura‘ a ‚společnost‘, ale zároveň poukazuje na existenci vzájemných úzkých vazeb, které mezi těmito pojmy jsou. „Společnost je systém vzájemných vztahů spojující jednotlivce. Bez společnosti nemůže existovat žádná kultura. Platí to ale i naopak: žádná společnost nemůže existovat bez kultury. Bez kultury bychom vůbec nebyli lidmi, alespoň ne v tom smyslu, v němž toto slovo obvykle chápeme. Neměli bychom žádný jazyk, jímž bychom se mohli vyjadřovat, a žádný pocit sebeuvědomění; naše schopnost přemýšlet nebo uvažovat by byla výrazně omezena“.²² Jednotlivým lidským kulturám připisuje Giddens neobyčejnou mnohotvárnost: „Hodnoty a normy jednotlivých kultur jsou velmi rozmanité a často se zásadně liší od toho, co připadá ‚normální‘ obyvatelům Západu. V moderní západní společnosti například považujeme úmyslné zabití novorozence nebo malého dítěte za jeden z nejhorších zločinů. Přitom v tradiční čínské kultuře bylo docela běžné holčičky hned po narození uškrtit, protože byly pro rodinu spíše zátěží než přínosem“.²³ „V Evropě jíme ústřice, ale ošklivíme si kořata i štěňata, která jsou v jiných částech světa považována za pochoutku. Židé nejedí vepřové; hinduisté jedí vepřové, ale ne hovězí. Líbání, považované obyvateli

²⁰ tamtéž; str. 136

²¹ GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 32

²² GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 32

²³ tamtéž; str. 37

Západu za normální součást sexuálního chování, je v mnoha jiných kulturách buď zcela neznámé, anebo je považováno za něco odporného. Všechny tyto odlišné rysy chování jsou součástí celé škály kulturních rozdílů, jež oddělují jednu společnost od druhé“.²⁴

Avšak jednotlivé společnosti nemusejí být ve své kultuře jednotné (jako bývají společnosti malého charakteru), ve svém nitru se mohou vyznačovat kulturní rozmanitostí tvořenou mnoha různými subkulturami. „V moderních velkoměstech žijí mnohé subkultury těsně vedle sebe – například přistěhovalci z karibské oblasti, Pákistánci, Indové, Italové, Řekové a Číňané v některých oblastech dnešního centrálního Londýna“.²⁵

Další důležitou vlastností kultury je, že „má své jedinečné vzorce chování, které se lidem pocházejícím z jiného kulturního prostředí zdají podivné“.²⁶ Žádnou konkrétní podobu chování členů jednotlivé kultury nebo charakter jejich názorů nelze oddělovat od celé kultury. „Při studiu určité kultury se musíme orientovat podle jejích vlastních významů a hodnot“. V tomto ohledu bychom se měli vyvarovat etnocentrismu, to znamená „posuzování jiných kultur podle měřítek naší vlastní“.²⁷ Protože mezi lidskými kulturami existují tak obrovské rozdíly, nelze se divit, že „lidé pocházející z jedné kultury často jen obtížně přijímají myšlenky nebo chování kultury jiné“. My bychom však měli „dosáhnout toho, aby nám v nezaujatém pohledu na život jiných národů nebránily specifické rysy naší vlastní kultury“.²⁸

Z pohledu problematiky diskriminace může být zajímavé, že „ve srovnání s většími společnostmi – zvláště pak s moderními průmyslovými systémy – se u skupin lovců a sběračů jen v malé míře projevuje nerovnost“.²⁹ A zdá-li se nám zde srovnání moderní společnosti se společností nevyspělou nemístné, měli bychom si možná uvědomit, že „lovci a sběrači nejsou pouhými ‚primitivy‘, jejichž způsob

²⁴ tamtéž; str. 38

²⁵ tamtéž

²⁶ tamtéž

²⁷ GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 39

²⁸ tamtéž

²⁹ tamtéž; str. 66

života by nás už nemusel zajímat“.³⁰ Giddens uvádí: „Studium jejich kultur nám ukazuje v jasnějším světle, že některé naše instituce vůbec nejsou ‚přirozenou‘ součástí lidského života. Podmínky, v nichž žili lovci a sběrači, bychom si samozřejmě neměli idealizovat. Neexistence válek a větších majetkových i mocenských nerovností – podobně jako skutečnost, že dávají přednost spolupráci před soupeřením – nám nicméně připomínají, že to, co vytvořila moderní průmyslová civilizace, nemusí být nutně považováno za ‚pokrok‘“.³¹ A ještě jedna skutečnost, která s moderní a nevyspělou společností víceméně souvisí: „Použití průmyslové techniky se ovšem neomezuje jen na ‚mírumilovné‘ procesy hospodářského vývoje. Od samého počátku industrializace byly nové metody výroby používány také k vojenským účelům, což vedlo k zásadním změnám ve způsobu vedení války; vznikly zbraně a formy vojenských organizací nesrovnatelné s těmi, jimiž disponovaly společnosti neprůmyslové. Zdánlivě nevyhnutelná skutečnost, že se západní způsob života v posledních dvou staletích rozšířil po celém světě, vychází právě z ekonomické síly, politické soudržnosti a vojenské převahy západních zemí. Jestliže v této době zmizela řada tradičních společností a kultur, nebylo to proto, že by byly ‚zaostalé‘, ale proto, že nedokázaly vzdorovat spojenému tlaku průmyslové a vojenské moci Západu“.³²

V souvislosti s globalizací ještě Giddens připomíná, že „navzdory rostoucí vzájemné souvislosti – jak ekonomické, tak kulturní – není globalizovaný svět ani zdaleka jednotný“, „existují v něm různé formy nerovnosti“.³³ Přitom vše, včetně problémů lidského soužití, nabývá globálního charakteru, „jako lidé sdílíme ve stále větší míře společný osud“.³⁴

Autoři publikace „Policista v multikulturním prostředí“ definují kulturu následovně: „Kultura v klasickém antropologickém pojetí je definována jako všechny nadbiologické mechanismy a prostředky, kterými se společnosti adaptují na vnější,

³⁰ tamtéž; str. 69

³¹ tamtéž

³² GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 76

³³ tamtéž; str. 83

³⁴ tamtéž

přírodní prostředí. Kultura je chápána jako specificky lidská sféra reality, tedy něco, co člověka odlišuje od zbytku živočišné říše. Kultura žádným způsobem nesouvisí s tělesnými parametry člověka (například s rasou), je negenetická (nedědí se) a získává se výchovou. V užším slova smyslu se jedná o soubor návodů pro život, tedy norem a vzorců chování, které sdílejí členové určité společnosti. Kulturní vzorce jsou často neuvědomované – jejich nositelé podle nich jednají, ačkoli si jich nejsou plně vědomi (obdobně je tomu s jazykem – sestavujeme věty podle gramatických pravidel jazyka, aniž bychom museli tato pravidla v obecné rovině znát).³⁵

V rámci vymezování pojmů ‚kultura‘ a ‚společnost‘ si dovoluji uvést ještě jeden zdroj, který kulturu vysvětluje jako „soubor přesvědčení, hodnot, norem a zvyků sdílených v rámci určité sociální skupiny. Plní dvojí úlohu: zajišťuje sociální soudržnost a umožňuje integraci jedince do společnosti. Kultura, která je předávána z generace na generaci, představuje společné dědictví, které se však průběžně transformuje. Jednou z možných příčin této transformace jsou kulturní konflikty mezi jednotlivými sociálními skupinami“.³⁶ E.B.Taylor, anglický antropolog, označuje kulturu za „složitý celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojuje jako člen společnosti“.³⁷ Montoussé a Renouard považují kulturu za odlišující prvek mezi lidmi: „Členové moderních společností nesdílejí tutéž kulturu. Obecně lze říci, že každá sociální skupina (...) si vytváří svou vlastní kulturu, která ji odlišuje od ostatních. Specifickou kulturu určité sociální skupiny označujeme jako subkulturu“. Montoussé a Renouard dále spatřují kulturu coby potencionální zdroj konfliktů: „Konflikt mezi sociálními skupinami nastává v okamžiku, kdy se jedna z nich snaží prosadit svůj vlastní kulturní model v celé společnosti. Kulturní konflikty se totiž netýkají pouze skupinové identity, ale také výběru kulturního modelu, na jehož principu bude organizována celá společnost. I v případě, že všechny sociální skupiny nepřijmou tento model beze zbytku, stane se právě on podkladem pro vytvoření relativně

³⁵ BUDILOVÁ, L., HIRT, T., *Policista v multikulturním prostředí*, MVČR a Člověk v tísni, Praha, 2005 (http://www.varianty.cz/download/doc/stats/manual_1_3.pdf); str. 10

³⁶ MONTOUSSÉ, M., RENOARD, G., *Přehled sociologie*, Portál, Praha, 2005; str. 106

³⁷ MONTOUSSÉ, M., RENOARD, G., *Přehled sociologie*, Portál, Praha, 2005; str. 106

všeobecně přijímaných vzorců jednání. Společenská skupina, jejíž kulturní model je legitimizován, tak získává společenskou prestiž, která ospravedlňuje její přednostní přístup k bohatství“.³⁸ Společnost je stejnou dvojicí autorů definována jako strukturovaný celek, neboli „struktura vytvářející rámec pro sociální jednání“. Na společnost může být obecně pohlíženo jako na „celek organizovaný na základě strukturovaných vztahů, které jedince vážou k sobě, nebo naopak staví do konfliktu“.³⁹

2.6 Kulturní pluralismus

Zastánci pluralismu jsou toho názoru, že „by bylo nejvhodnější podporovat rozvoj vskutku pluralitní společnosti, jež by uznávala mnoho rozdílných kultur jako rovnocenné“.⁴⁰ K tomuto řešení situace se hlásí stále více členů etnických menšin. Vytvoření přijatelných podmínek pro soužití různých kultur, které však jsou rovnocenné, je zatím zřejmě jen idea budoucnosti, přičemž největší překážkou jsou zřejmě obavy některých lidí z toho, že příslušníci etnických menšin znamenají velké ohrožení jejich pracovních míst, bezpečnosti a národní kultury. Právě v etnických menšinách se podle Giddense hledají viníci nejrůznějších problémů.

2.7 Menšina

Je velmi důležité vědět, že pojem menšina není založen jen na číslech. V sociologickém smyslu jsou za menšiny považovány „pouze skupiny, jejichž příslušníci jsou v nevýhodě oproti členům většinové populace a mají určitý pocit skupinové solidarity či sounáležitosti“.⁴¹ Intenzita těchto pocitů se obvykle zvyšuje v situacích, v nichž se „příslušníci menšiny stávají terčem předsudků a diskriminace“. Menšinová skupina je ve společnosti „znevýhodněna na základě připsaných znaků

³⁸ tamtéž; str. 107

³⁹ tamtéž; str. 129

⁴⁰ tamtéž; str. 251

⁴¹ JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Portál, Praha, 2001; str. 154

(barva pleti, národnost, náboženské vyznání), jež jsou považovány ze strany příslušníků většiny za méně hodnotné“.⁴²

Giddens poukazuje na to, že příslušníci menšiny se sami často považují za „vyčleněné“ z většinové společnosti“. Tito lidé „obvykle bývají do určité míry fyzicky i sociálně izolováni od společnosti jako celku, soustředěni v určitých čtvrtích, městech nebo oblastech dané země“. Členové jednotlivých menšin „často aktivně prosazují endogamii (tj. sňatky jen uvnitř skupiny), aby si udrželi kulturní svébytnost“.⁴³ Ve velké většině případů nedochází ke sňatkům mezi členy různých menšin, ani mezi členem dané menšiny a příslušníkem většinové společnosti.

2.8 Multikulturalismus

Pojem pochází z poloviny šedesátých let dvacátého století, přičemž poprvé se objevil zřejmě v Kanadě. „*Multikulturalismus se vztahuje ke třem odlišným analytickým oblastem, které se v praxi často směšují. Za prvé, multikulturalismus klade čistě sociologickou otázku existence kulturních identit v rámci téže společnosti, jejich reprodukce a jejich produkce. Znamená dále soubor dispozic, eventuálně začleněných do politického a sociálního fungování nějaké země, jak je tomu zvláště v Kanadě, Austrálii, ve Švédsku a ve Spojených státech. Závisí tedy na politické vědě. Konečně, multikulturalismus je jedna volba mezi ostatními, která se snaží uvažovat normativním způsobem o zacházení s kulturními rozdíly, což z něj dělá předmět politické filozofie. Multikulturalismus se objevuje ve společenských vědách, v politické praxi nebo v normativních směrnících dvěma hlavními způsoby. Buď vystupuje jako otázka přísně kulturní, oddělená od otázky sociální a v zásadě omezená na tematiku uznávání jistých identitních partikularizmů ve veřejném prostoru. Nebo naopak zahrnuje do sebe v rámci téže analýzy, téže činnosti nebo téže*

⁴² tamtéž

⁴³ GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 229

*filozofie otázku ekonomických zájmů a sociálních požadavků, které vznášejí některé skupiny, a otázku jejich kulturního uznání“.*⁴⁴

2.9 Národ

Jandourek popisuje národ jako skupinu lidí, která je „charakterizovaná většinou společnou řečí, kulturou, tradicí, dějinami (objektivní prvek) a vymezující se vůči lidem považovaným za cizince (subjektivní prvek)“. Jandourek dále uvádí, že definice pojmu národ „je obtížná a někteří autoři proto považují národ za pouhý intelektuální konstrukt, který ve skutečnosti neexistuje“.⁴⁵

Podle Budilové a Hirta se chápání pojmu ‚národ‘ v jednotlivých kulturních oblastech liší. „Ve střední Evropě (například v Německu) převládá etnické pojetí národa – je zdůrazňována ‚společná krev‘, jazyk, kultura. V západní Evropě, zejména ve Francii a Velké Británii, je národ chápán jako společenství lidí, které spojuje příslušnost k jednomu státnímu útvaru (anglické *nationality* tedy neznamená národnost, ale státní příslušnost) – například Francouzem je možné se stát, a to právě přijetím státního občanství (naproti tomu Němci národnost chápou tak, že se jako Němec člověk musí narodit)“.⁴⁶ Stejná dvojice autorů dále popisuje tři různé typy chápání příslušnosti k národu – chápání objektivistické, dané například narozením nebo jazykem, subjektivistické („příslušníkem národa je ten, kdo se za takového příslušníka považuje“ – toto pojetí zaručuje právní řád České republiky: „každý má právo být považován za člena etnické či národnostní skupiny, kterou si vybere“), chápání státoobčanské („příslušníkem národa je státní občan bez ohledu na původ“).⁴⁷

⁴⁴ BOUDON, R., BESNARD, P., CHERKAOUI, M., LÉCUYER, B., *Sociologický slovník*, překlad V. Jochmann, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2004; str. 121

⁴⁵ tamtéž; str. 168

⁴⁶ BUDILOVÁ, L., HIRT, T., *Policista v multikulturním prostředí*, MVČR a Člověk v tísni, Praha, 2005 (http://www.varianty.cz/download/doc/stats/manual_1_3.pdf); str. 10 a 11

⁴⁷ BUDILOVÁ, L., HIRT, T., *Policista v multikulturním prostředí*, MVČR a Člověk v tísni, Praha, 2005 (http://www.varianty.cz/download/doc/stats/manual_1_3.pdf); str. 10 a 11

2.10 Národnost

Pojem národnost se v České republice užívá k „označení příslušnosti k etnickému, nikoli politickému národu“.⁴⁸

2.11 Rasa

Teorie dělení lidstva do biologicky odlišných ras se po mnoha pokusech v průběhu historie projevila jako nepoužitelná a nesmyslná. „Neexistují žádné přesně vymezené rasy, ale jen široké spektrum fyzických variací“.⁴⁹ Na základě toho, že „genetické rozdíly uvnitř určité populace sdílející jisté zjevné rysy mohou být právě tak velké jako mezi skupinami“, zastává nyní mnoho vědců v oblasti biologie, antropologie a sociologie názor, že „by bylo vhodné od pojmu ‚rasa‘ u lidí úplně upustit“.⁵⁰ Fyzické odlišnosti, které mohou i nemusí mít dědičný původ, jsou důvodem diskriminace. Tyto odlišnosti bychom podle Giddense měli chápat „jako ty projevy fyzické variability, které si příslušníci dané komunity nebo společnosti vybírají jako etnicky významné“.⁵¹ Je pozoruhodné, že v této souvislosti je často barva pleti vnímána jako významný jev, zatímco barvě vlasů se tolik pozornosti nevěnuje.

S rasou související pojem ‚rasismus‘ Giddens definuje jako „předsudek založený na sociálně významných rozdílech“.⁵² Rasismus se začal vyvíjet „souběžně s počátky kolonialismu“ a od koloniální doby také „hraje vůdčí úlohu v celém spektru etnických konfliktů“.⁵³ Na evropské půdě se vyskytuje především rasismus, který odlišuje bělochy od černochů. Jednou z možných příčin je zřejmě skutečnost, že „v evropské kultuře měl hluboké kořeny protiklad černé a bílé jako kulturních symbolů“. Bílá barva byla dlouhou dobu symbolem pro čistotu a nevinnost, černá potom pro špatnost, zlo, zhoubu, smrt. Giddens uvádí, že „na tomto symbolismu není

⁴⁸ tamtéž; str. 11

⁴⁹ tamtéž; str. 230

⁵⁰ tamtéž

⁵¹ tamtéž; str. 231

⁵² GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999; str. 231

⁵³ tamtéž; str. 238

nic samozřejmého“, neboť „v některých mimoevropských kulturách je tomu naopak“.⁵⁴

3.1 Úvod a význam anglického slova „equal“

Jedním ze zdrojů, ze kterých jsem se inspirovala při psaní této práce, je kniha *Equal* od autorky Susan Greenfield. Tato kniha se zabývá otázkou rovnosti a jejími různými podobami v různých kulturách a v různých obdobích historie. Autorka argumentuje, že rovnost není jen o tom, jak se lidé chovají, ale o tom, jak jsou organizováni. V knize se objevují různé příklady, které ilustrují, jak rovnost může být dosažena v různých kontextech. Jedním z hlavních témat je rovnost pohlaví, která je v knize velmi důležitě rozvíjena. Autorka uvádí, že rovnost pohlaví je klíčová pro dosažení rovnosti v ostatních oblastech života. V knize se také objevují příklady, které ilustrují, jak rovnost může být dosažena v různých kulturách a v různých obdobích historie. Autorka argumentuje, že rovnost není jen o tom, jak se lidé chovají, ale o tom, jak jsou organizováni. V knize se objevují různé příklady, které ilustrují, jak rovnost může být dosažena v různých kontextech. Jedním z hlavních témat je rovnost pohlaví, která je v knize velmi důležitě rozvíjena. Autorka uvádí, že rovnost pohlaví je klíčová pro dosažení rovnosti v ostatních oblastech života.

⁵⁴ tamtéž

3. Multikulturalismus z různých pohledů

Smyslem této kapitoly je ukázat několik názorů na politiku multikulturalismu a multikulturní společnost a následně vyvolat přemýšlení o tom, která varianta je pro život společnosti (nejen naší, ale všech společností, jakési globální společnosti) vhodná a lepší.

3.1 Úvaha o významu anglického slova „equal“

Jakkoli se může zdát, že následující část nesouhlasí s názvem kapitoly, myslím si, že přesto s touto problematikou úzce souvisí a minimálně je poměrně zajímavé se nad dále uvedeným tématem zamyslet. První zdroj k této kratičké úvaze pochází z webové stránky www.feminismus.cz, kde se v rubrice ‚Dokumenty a instituce‘ objevil článek pocházející z Ministerstva práce a sociálních věcí s názvem ‚Princip rovného zacházení s muži a ženami v zaměstnání‘. Považuji tento text za více než zajímavý a významný. Slovo ‚rovné‘ (ve spojení ‚rovné příležitosti‘) pochází z anglického originálu ‚equal‘, což některé překladatele svádí k vyjádření tohoto slova jako ‚stejně‘. Je tedy třeba dávat na takové překlady pozor – lepší a správnější variantou je slovo ‚rovné‘, což vyplývá mimo jiné také z teorie rovnosti mezi muži a ženami, která říká, že je třeba respektovat odlišnosti mezi oběma pohlavími a také potlačovat jakékoli snahy tyto odlišnosti zastírat nebo bagatelizovat. Jako studentce cizích jazyků mi tato myšlenka připadá více než logická, avšak možná chápu, proč některým lidem připadá teorie rovných příležitostí nesmyslná, je-li v ní místo slova ‚rovné‘ příležitosti použito slovo ‚stejně‘ příležitosti. Protože si všichni dobře uvědomujeme, že příležitosti prostě naprosto stejné být nemohou, a to nejen z diskriminačního hlediska, ale také z morálního, kulturního nebo sociálního. Podstatou výše zmíněné teorie je právo na stejnou míru příležitosti k dosažení životního uspokojení. Muži i ženy mají tyto cíle poněkud odlišné, ale je třeba, aby každý a každá z nich tu šanci měl a měla. Je třeba zdůraznit, že termín ‚rovné příležitosti‘ je v evropské oblasti užíván též ve spojitosti s občany zdravotně postiženými, méně často také ve spojitosti se skupinami občanů, které mohou být

objektem jiné diskriminace. Kromě slova ‚equal‘ bychom ještě měli dávat pozor na výrazy ‚equality‘ a ‚equity‘. První z nich znamená rovnost, stejnost, či rovnoprávnost; druhé potom poctivost, slušnost, spravedlnost.

3.2 Multikulturalismus v České republice

V souvislosti s multikulturalismem plně souhlasím s názorem Pavla Barši, který napsal: „Cílem multikulturalismu není jen přizpůsobení menšiny okolní společnosti, ale také přizpůsobení společnosti menšině. Chce-li většina skutečně zahrnout předtím vyloučenou menšinu, musí pro ni ve svém rámci uvolnit prostor“.⁵⁵

Česká republika je oblastí, v níž multikulturní společnost v pravém slova smyslu teprve vzniká, pozvolna se utváří, ale zároveň je nejvyšší čas na přípravu široké veřejnosti na to, aby v takové společnosti uměla žít. Někomu se může zdát, že již ve společnosti žije, a proto ho společnost multikulturní nemůže zaskočit. Avšak ještě dnes žijí v České republice lidé, kteří ve svém okolí nikdy nespatriili občana jiné národnosti nebo barvy pleti, a kdyby ho spatřili, určitě by se nad tím pozastavili. Samozřejmě vyjma Romů – s nimi většinou zkušenosti mají. Anebo žijí s převzatými předsudky, že Romové jsou prostě špatní.

Jádrem problémů mohou být už samotné učebnice dějepisu. Pojednávají totiž o jakési věčné a po staletí trvající identitě českého národa – český národ je ideálem a jiné jakoby neexistovaly, tedy rozhodně ne na českém území. Po připojení Slovenska sice vznikl stát dvou národů, ‚československý‘, ale Slováci (podle názoru Pavla Barši) neměli možnost významněji spoluutvářet společnou identitu. Opěvovaná historie českého lidu, ale také vyšší počet Čechů a jejich vzdělanostní i ekonomická úroveň tomu nedávaly prostor. A komunistická moc, podle mého názoru, takový postoj ještě podpořila. Složitá polistopadová situace zavádění multikulturalismu příliš nepřispěla. Moravané projevíli zájem o svou identitu a snažili se ‚oddálit‘ od českého vzoru. Po rozdělení republiky na Česko a Slovensko si Češi na nové uspořádání rychle zvykli. Avšak toto uspořádání silně připomínalo ideál nacionalismu. „Jsme

⁵⁵ BARŠA, Pavel, *Politická teorie multikulturalismu*, Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 2003; str. 288

kulturně homogenním státem, nepočítáme-li ovšem největší, ale nepřiliš viditelnou menšinu Slováků, nepatrné menšiny Poláků a Němců a Romy, kterých se nám nepodařilo zbavit skrytě diskriminačním zákonem o občanství. Ono nepočítání je výrazem takřka naplněné touhy po etnicky čistém státě⁵⁶. V nových dějinách České republiky a Evropské unie musí být ‚česká otázka‘ znovu promyšlena a snad i zodpovězena. „Nikoli jazykově či pokrevně pojatá národnost, nýbrž občanství dodává životu společnosti skutečně univerzální rozměr, jenž umožňuje, aby se nositelé nejrozličnějších skupinových identit a zájmů mohli dohadovat o společném soužití jako rovný s rovným a bez zbraně v ruce. Občanská příslušnost je jediným skutečně obecným základem státu jako instituce, která má reprezentovat nikoli pouze jednu etnickou skupinu, ale vůli všech svých obyvatel“. „Co se týče naléhavosti proměny směrem k multikulturní identitě, ale i odporu vůči ní, může být útěchou, že v tom Češi nejsou sami. I ostatní evropské národní státy čelí stejnému problému, který se ohlašuje z jedné strany globalizací a internacionalizací jejich ekonomiky, kultury i politiky a z druhé strany pak jejich vnitřní diferenciací“. „Lakmusovým papírkem úspěšnosti multikulturalizace evropských národních států bude samozřejmě vztah k mimoevropským přistěhovalcům“⁵⁷.

Měli bychom se zastavit a ze svého života plně vyloučit jakékoli přemýšlení o protipólech – o tom, kdo je členem většiny či menšiny, čí kultura je lepší nebo horší, k jakému pohlaví se kdo hlásí či na jaké pohlaví se orientuje. Samozřejmě to neznamená „zrušení českého etnického povědomí, spisovné řeči, Národního divadla či převahy heterosexuální rodiny, ale pouze uznání, že také etnické menšiny, místní dialekty, divadélka okresních měst, alternativní kultura squatterů či homosexuální partnerství jsou legitimními životními formami této společnosti“⁵⁸. Ti, kteří to ještě neudělali, se musí naučit přijmout rozdíly, netrvat jen na tom, co je běžné a známé. Cizince či přistěhovalce bychom měli považovat za budoucí spoluobčany. Česká republika je sice ještě poměrně nezvykle stejnorodou oblastí („Dlouhodobě usazení

⁵⁶ tamtéž; str. 259

⁵⁷ BARŠA, Pavel, *Politická teorie multikulturalismu*, Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 2003; str. 259 a 260

⁵⁸ tamtéž; str. 262

cizinci představují asi 2% populace ČR, což je ve srovnání s počty ostatních evropských zemí pořád výrazně méně – ve Francii tvoří cizinci zhruba 6,5% populace, v Německu asi 8% a ve Velké Británii kolem 5%⁵⁹), avšak to neznamená, že zde nežijí přistěhovalci. Tři nejpočetnější přistěhovalecké komunity tvoří Slováci, Ukrajinci a Vietnamci.

Potíže, jež si možná ve spojení s cizinci mnozí z nás vybaví, mohou představovat pouze stereotypně přejatý predsudek. Na druhou stranu, v poměru k většině mají menšiny velký podíl na kriminalitě, nižší vzdělanostní úroveň či další negativní tendence. Příčina většinou pochází ze strany většinové společnosti, která menšinu nechce přijmout. Ta se následně uzavírá do sebe, stýká se pouze se členy své komunity, zkresluje si tak pohled na svět, ztrácí zaměstnání... A propast se prohlubuje.

Zřejmě nejviditelnějšími „jinými“ jsou v České republice Romové. Ačkoli jejich předci žili na našem území již před 500 lety, stále se na ně pohlíží jako na cizince. Samozřejmě, že po tragédiích druhé světové války nejsou všichni dnešní Romové potomci prapředků z 15. století („z původních přibližně 6500 Romů před válkou žilo odhadem na území Moravy a Čech roku 1945 nanejvýš 1000 osob, z toho 600 se vrátilo z koncentráků“⁶⁰), ale potomci imigrantů z poválečného náboru ze slovenského území. Někteří se raději za Romy nepovažují, alespoň navenek ne, je tedy složité sledovat vývoj počtu této menšiny. „Orientacním demografickým údajem je z jedné strany to, že se při sčítání lidu roku 1991 přihlásilo k romské národnosti necelých 33 000 osob. Z druhé strany pak kvalifikované odhady hovoří o 180 000 až 220 000 Romů žijících na českém území“.⁶¹

Vláda České republiky už směrem k multikulturalismu vykročila. V programovém prohlášení vlády z roku 2004 můžeme číst slova o tom, že budeme usilovat o „spravedlivé a multikulturní uspořádání světa“. Směr už je tedy nastíněn. „Roku 1999 zřídilo ministerstvo vnitra Komisi pro integraci cizinců a v roce 2002

⁵⁹ *Cizinec nebo našinec?* Příloha Multikulturního centra Praha (zdrojem dat: ČSÚ), www.mkc.cz

⁶⁰ BARŠA, Pavel, *Politická teorie multikulturalismu*, Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 2003; str. 269

⁶¹ tamtéž; str. 276

vyhlásilo ministerstvo práce a sociálních věcí pilotní program aktivní imigrační politiky. Do budoucna bude ovšem zapotřebí rozvinout tyto kroky do systematické podoby. Politická opatření přitom nestačí“. ⁶² Češi by se měli „vzdát“ své čistě české identity a přispět tak k proměně České republiky na domov všech obyvatel, kteří na jejím území společně žijí. „To by ovšem předpokládalo, že se přestanou odvozovat od mýtické minulosti, v níž údajně došlo ke spojení krve, jazyka, kultury a území, a začnou se definovat jako země budoucnosti, jejichž identitu spoluvytvářejí svobodní lidé různé krve, jazyků a kultur, pocházející z různých míst. Ze zemí monokulturních národů se evropské země musejí proměnit v země národů multikulturních. Protože takovými již de facto jsou, jde především o změnu vědomí a politických institucí“. ⁶³

3.3 Multikulturalismus Pavla Barši

Myslím si, že pouhé zamyšlení se nad multikulturalistickými názory Pavla Barši může pomoci zdárnému vývoji soužití různorodých skupin v jedné společnosti. Některé z Baršových názorů jsem již zmínila výše, ale chtěla bych jich zde uvést ještě několik. A to proto, že Barša je pro mě představitelem jakéhosi kladného a optimistického náhledu na multikulturalismus.

„Při rozdělení světa do nominálně suverénních států je multikulturní národ jediným možným přiblížením k ideji všelidského sjednocení. Ačkoli je takový národ geograficky, kulturně a politicky specifický, v principu je v něm místo pro každého, ať již pochází z jakékoli části světa a jakékoliv kultury. Takový národ se má vůči etnickému národnímu státu jako město vůči vesnici. Je místem vykořeněných, domovem bezdomovců“. ⁶⁴

Další zajímavým názorem je, že „univerzálně inkluzivní společnost je definitivním koncem cesty ke svobodě“, a také že „je-li v přistěhovalecké zemi celý

⁶² *Cizinec nebo našinec?* Příloha Multikulturního centra Praha, www.mkc.cz (Barša Pavel: Od kmene k občanství)

⁶³ BARŠA, Pavel, *Politická teorie multikulturalismu*, Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 2003; str. 297

⁶⁴ tamtéž; str. 295

svět, není z ní kam odejít“, taková země je „cílovou stanicí cesty ke společnosti rovných a svobodných“.⁶⁵

A konečně cituji ještě Baršův názor na nutnou změnu: „Evropské národy včetně českého se musejí pochopit jako národy cizinců, v nichž může v principu najít své místo každá zvláštní skupina pod podmínkou, že je dovnitř neutlačivá a navenek neagresivní. Evropské společnosti se prostě konečně musejí odvážit žít důsledně osvícenský ideál, který před více než dvěma stoletími vzešel z jejich lůna – musejí se stát skutečně univerzálními v tom smyslu, že nic lidského nebudou potlačovat či vyhánět ze svého středu. Pak ovšem z nich také žádný člověk nebude vyloučen, ani nebude hledat únik – pak se stanou skutečnými zeměmi bez exilu“.⁶⁶

3.4 Kritika multikulturalismu

Zcela jinak, a to pozoruhodným způsobem, vidí politiku multikulturalismu Giovanni Sartori. Domnívá se totiž, že dnešní multikulturalismus nepředstavuje rozšíření či pokračování pluralismu, nýbrž jeho popření. Sartori pokládá otázku „nakolik se může otevřená společnost ‚otevřít‘“⁶⁷, aniž by tato její otevřenost nevedla k jejímu zániku. Jeho další kritika směřuje k „posedlosti po novinkách“, která se projevuje „opotřebováním slov a podemíláním jazyka, na němž stojí rozvíjení jasných a zřetelných myšlenek“.⁶⁸ Jako příklad zde uvádí slovo ‚pluralismus‘, které je podle Sartoriho „v módě, a už jen proto se zařadilo mezi slova nadužívaná a zevšednělá“.⁶⁹ Italský politolog dále uvádí, že „je zřejmé, že pluralismus je nucen respektovat kulturní rozmanitost, s níž se setkává. Není ovšem nucen ji vytvářet. Dnešní multikulturalismus, vzhledem k míře své agresivity, tendence k separaci a netolerance, pluralismus přímo popírá“.⁷⁰

⁶⁵ tamtéž; str. 295 a 296

⁶⁶ BARŠA, Pavel, *Politická teorie multikulturalismu*, Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 2003; str. 299

⁶⁷ SARTORI, Giovanni, *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovanci. Esej o multietnické společnosti*, překlad K. Křížková, Dokořán, Praha, 2005; str. 13

⁶⁸ tamtéž; str. 15

⁶⁹ tamtéž

⁷⁰ tamtéž; str. 22

4. Up. Samotné pojmy ‚pluralismus‘ a ‚multikulturalismus‘ se podle Sartoriho „navzájem nevylučují“, „nejsou protikladné“. „Je-li multikulturalismus chápán jako faktický stav, jako konstatování existence rozmanitých kultur, (...), pak není pluralitní koncepci světa nijak na obtíž. Multikulturalismus představuje v takovém případě pouze jednu z mnoha možných historických konfigurací pluralismu. Něco jiného však nastane, jestliže je multikulturalismus prohlášen za hodnotu, a to dokonce za hodnotu prioritní. Pak vznikne problém, protože se pluralismus a multikulturalismus dříve nebo později dostanou do kolize“.⁷¹

Každý si po přečtení Sartoriho názorů může zhodnotit, do jaké míry je uvedená kritika nového uspořádání světa extrémní.

⁷¹ SARTORI, Giovanni, *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*, překlad K. Křížková, Dokořán, Praha, 2005; str. 39

4. Výzkum

4.1 Oslovené instituce

Výběr institucí

Protože mě zajímá existence nediskriminačního vyjadřování, a protože si myslím, že především vládní instituce zastupující jednotlivé státy by se měly vyjadřovat jazykem politicky korektním, oslovila jsem zástupce vlád a řídících orgánů anglicky a německy mluvících zemí a České republiky. Nejprve se mi jednalo o vládu jako takovou, poté jsem oslovila také subjekt podřízený vládě, ale podle charakteru své činnosti kompetentní k jednání proti diskriminaci, zabezpečující rovnost, dodržování lidských práv, mající v obsahu své činnosti (mimo jiné) také komunikaci s menšinami a podobně. Každá konkrétní země má samozřejmě jiný systém řízení státu, a proto jsem vždy oslovila ty nejvýznamnější sekce daných vlád.

Dalším objektem mé pozornosti se staly organizace nadvládní či mezivládní, pracující opět především na poli dodržování a hájení lidských práv, bojující s diskriminací jakéhokoli charakteru. Protože tyto organizace mívají zastoupení v mnoha zemích celého světa, oslovila jsem jejich hlavní vedení, a poté opět vybrané zástupce z některých anglicky a německy mluvících zemí.

Zajímal mě také postoj organizací nevládních a občanských sdružení, ovšem vybírala jsem je tak, aby se jejich činnost týkala zkoumané problematiky. Do své analýzy jsem vybrala ještě několik institucí, které se zabývají jazykem jako takovým, jeho užíváním a výzkumem.

Celkový počet všech oslovených institucí je 90.

Geografické hledisko

Anglicky mluvící země

Z anglicky mluvících států byly do výběru zařazeny Spojené státy americké, Kanada, Spojené království Velké Británie a Severního Irska (dále jen Velká Británie), Irsko, Austrálie, Nový Zéland. Většina uvedených zemí má charakter

společenství několika víceméně samosprávných států, a proto byla oslovena jak jejich centrální správní jednotka, tak i vybrané řídicí orgány jednotlivých států.

Ostatní země, v nichž je angličtina například jen jedním z úředních jazyků, ale ne typicky hlavním dorozumívacím prostředkem, jsem do výběru vůbec nezařazovala.

Německy mluvící země

Výběr německy mluvících států byl poměrně jednoduchý a jasný, zařadila jsem Německo, Rakousko, Švýcarsko. Opět se jedná o země „složené“ z několika menších jednotek, a proto byla i zde oslovena nadřazená hlavní správní instituce a zároveň též vybrané vlády spolkových zemí (v případě Německa a Rakouska).

Česká republika

Výzkum situace v českém prostředí jsem zařadila z důvodu možného porovnání konečných výsledků.

Do výzkumu jsem tedy zařadila instituce z celkem 10 zemí.

Přehled oslovených vládních institucí

Celkem bylo osloveno 55 vládních institucí.

Velká Británie:

House of Commons Information Office

House of Lords Information Office (zde ještě navíc European Union

Committee, Human Rights Joint Committee)

Parliamentary Education Unit

Prime Minister

Department for Culture, Media and Sport

Disability Rights Commission

Commission for Racial Equality

Women and Equality Unit

Irsko:

President

Houses of Oireachtas

Spojené státy americké:

President – White House

House of Representatives (Committee on International Relations)

United States Senate

Kanada:

Canadian Government

Multiculturalism National Office

Multiculturalism, Alberta District Office

Multiculturalism, Ottawa Office

Nový Zéland:

The Far North District Council

Hamilton City Council

Department of Prime Minister and Kabinet

Austrálie:

Department of Immigration and Multicultural Affairs

Australian Capital Territory – Office of Multicultural Affairs

Western Australia – Office of Multicultural Affairs

Northern Territory – Office of Ethnic Affairs

Victorian Office of Multicultural Affairs

Multicultural Tasmania

Německo:

Bundesregierung

Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend

Bundeskanzleramt (zde Beauftragte der Bundesregierung für Migration,
Flüchtlinge und Integration)

Integrations-und Ausländerbeauftragten von einzelnen Bundesländern

(Baden-Württemberg, Berlin, Nordrhein-Westfalen, Schleswig-Holstein)

Verwaltung der Stadt Bremen

Rakousko:

Bundeskanzleramt

Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur

Bundesministerium für Gesundheit und Frauen

Landesverwaltung (Oberösterreich, Tirol, Vorarlberg)

Schweiz:

Schweizerische Bundeskanzlei

Eidgenössisches Department für auswärtige Angelegenheiten

Eidgenössisches Department des Innern (zde také Eidgenössische

Kommission gegen Rassismus)

Fachstelle für Rassismusbekämpfung

Eidg. Büro für die Gleichstellung der Menschen mit Behinderungen

Česká republika:

Senát Parlamentu ČR (Výbor pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice, Výbor pro zdravotnictví a sociální politiku)

Poslanecká sněmovna (Podvýbor pro zdravotně postižené a občany se sníženou pracovní schopností, Podvýbor pro kulturu, Výbor pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu, Stálá komise pro rodinu a rovné příležitosti)

Prezident (prezidentská kancelář)

Ostatní oslovené instituce

Do výzkumu jsem zařadila 35 dalších (nevládních, mezivládních) institucí.

Amnesty International (AI)

Canadian Council for Refugees (CCR)

Centrum pro integraci cizinců

CONCORD – European NGOs Confederation for Relief and Development (Evropská federace nevládních organizací poskytujících rozvojovou a humanitární pomoc)

CONGO – Conference of Non-Governmental Organisations in Consultative Relationship with the United Nations (Konference nevládních organizací pro poradní vztahy s OSN)

Český červený kříž

Český helsinský výbor

EASPD – European Association of Service Providers for Persons with Disabilities (Evropská asociace poskytovatelů služeb pro postižené)

ECRE – The European Council on Refugees and Exiles

European Minority Youth Network (Evropská síť menšinové mládeže)

ENAR – European Network Against Racism (Evropská síť proti rasismu)

ERRC – The European Roma Rights Centre

Evropská unie (The European Union)

EUA – The European University Association

FIDH – Networking Human Rights Defenders

ICRC – The International Committee of the Red Cross

IHF – The International Helsinki Federation for Human Rights

Interkultureller Rat

IOM – International Organisation for Migration

Liga lidských práv

Multikulturní centrum Praha

MRG – Minority Rights Group International

NCTE – The National Council of Teachers of English

OPIM – Organizace na podporu integrace menšin

OSCE – The Organisation for Security and Co-operation in Europe

OSN – Organizace spojených národů (UN – United Nations)

Oxfam (United for a more equitable world)

Poradna pro integraci

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva

Rada Evropy (Council of Europe)

Rytmus

SOZE – Sdružení občanů zabývajících se emigranty

United for Intercultural Action

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky

WFMH – World Federation for Mental Health

K činnosti některých vybraných institucí

Problematikou znevýhodněných osob se intenzivně zabývají zejména tyto instituce:

Amnesty International (AI)

Organizace AI je „celosvětové hnutí lidí, kteří vedou kampaně za uznaná lidská práva“. Každému člověku by měla náležet všechna lidská práva, která jsou dána Všeobecnou deklarací lidských práv a dalšími mezinárodními akty o lidských právech. Organizace si jako své poslání vytkla „provádět výzkum a různé aktivity zaměřené na prevenci a zastavení vážných porušování takových práv, jako je právo na tělesnou a psychickou nedotknutelnost, svobodu vědomí a projevu, právo na ochranu před diskriminací, a to vše v rámci svého úsilí prosazovat dodržování všech lidských práv“. Jedná se o nestrannou, nezávislou a demokratickou organizaci, která se snaží chránit lidská práva. Ačkoli její členové „pocházejí z různých prostředí a mají často odlišná politická a náboženská přesvědčení“, ve své práci v oblasti lidských práv jsou jednotní.⁷²

Český červený kříž

Organizace působí v humanitární, sociální a zdravotní oblasti. Jedná se o „humanitární občanské sdružení“, které je „jedinou státem uznanou a mezinárodně potvrzenou národní společností Červeného kříže na území České republiky“ a „ve smyslu Ženevských úmluv je pomocnou organizací vojenské zdravotní služby“.⁷³

⁷² http://www.amnesty.cz/info.php?sec=o_nas

⁷³ <http://www.ckc-cr.cz/cz.php?id=kdojsme>

European Minority Youth Network (Evropská síť menšinové mládeže)

Organizace byla založena institucemi sdružujícími menšinovou mládež z Finska, Islandu, Litvy, Lotyšska a Estonska jako „Nordic-Baltic Minority Youth Network“. V roce 2004 rozšířili její členové oblast působnosti a také se usnesli na dnešním názvu. Tato instituce se snaží posilovat a podporovat spolupráci menšinových neziskových organizací na území Evropy, a to zejména těch, které se zabývají integrací menšin a jejich zapojením do společenského života, rozpoznáním a přijetím kulturní identity, rovným přístupem ke vzdělání, zaměstnání a dalším právům, bojem proti diskriminaci a rasismu.⁷⁴

Centrum pro integraci cizinců

Centrum pro integraci cizinců je občanské sdružení, jehož činností je sociální poradenství a pomoc imigrantům. Organizace usiluje o „bezproblémové a oboustranně přínosné soužití lidí přicházejících z jiných zemí a z jiných kultur s lidmi žijícími v České republice“. Sdružení spolupracuje s několika vládními a nevládními organizacemi a mimo jiné je partnerem Vysokého komisaře pro uprchlíky v Praze.⁷⁵

CONCORD – European NGOs Confederation for Relief and Development (Evropská federace nevládních organizací poskytujících rozvojovou a humanitární pomoc)

CONCORD sdružuje přes 1200 nevládních organizací, které „poskytují rozvojovou a humanitární pomoc“. Organizace se snaží o „patřičné politické uznání rozvojové problematiky v evropských institucích a dohlíží na to, jak EU plní své závazky vůči rozvojovým zemím“. Jednom z cílů CONCORDu je zajištění stálého toku financí z EU na rozvojovou pomoc.⁷⁶

⁷⁴ http://www.network.ngo.lv/en/about_us_1

⁷⁵ <http://www.cicpraha.org>

⁷⁶ <http://www.bond.org.uk/eu/concord.htm>

CONGO – Conference of Non-Governmental Organisations in Consultative Relationship with the United Nations (Konference nevládních organizací pro poradní vztahy s OSN)

CONGO je nezávislé mezinárodní sdružení neziskových organizací, jejichž oblastí zájmu jsou „lidská práva, rovné příležitosti, mír, ekologie a trvale udržitelný rozvoj“. Organizace chce zajistit účast nevládních organizací při rozhodování o podstatných problémech, například při činnosti OSN.⁷⁷

Canadian Council for Refugees (CCR)

CCR je neziskovou organizací zabývající se právy a ochranou uprchlíků a imigrantů, a to nejen v Kanadě, ale v celosvětovém měřítku. Snaží se o zajištění usídlení uprchlíků v Kanadě.⁷⁸

Český helsinský výbor

Člen Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva „je nevládní neziskovou organizací pro lidská práva“. Hlavními oblastmi zájmu Českého helsinského výboru je například „sledování zákonodárné činnosti týkající se lidských a občanských práv“, „připomínkování návrhů zákonů a předkládání alternativních návrhů pokud souvisejí s ochranou lidských práv“, organizace sleduje stav lidských práv v České republice a pravidelně o něm vypracovává zprávu. Výbor věnuje pozornost těm skupinám obyvatelstva, „u nichž ochrana lidských práv vyžaduje zvláštní pozornost“, dále poskytuje „bezplatné právní poradenství jednotlivcům, jejichž lidská práva byla porušena“. Organizace pořádá semináře a školicí programy zaměřené na výchovu k lidským právům, poskytuje informace o dané problematice a spolupracuje „na mezinárodních projektech rozvoje demokracie a lidských práv“.⁷⁹

⁷⁷ <http://www.ngocongo.org/>

⁷⁸ <http://www.web.net/ccr/aboutccr.htm>

⁷⁹ <http://www.helcom.cz/index.php?p=2&rid=5&cid=3>

EASPD – European Association of Service Providers for Persons with Disabilities (Evropská asociace poskytovatelů služeb pro postižené)

EASPD sdružuje sociálně zaměřené instituce, firmy a jejich zastřešující organizace, které se snaží efektivně poskytovat kvalitní služby postiženým osobám a tím pomoci zrovnoprávnění příležitostí občanům se zvláštními potřebami. Organizace zajišťuje komunikaci mezi jednotlivými členy, hájí zájmy postižených občanů a jejím cílem je také aktivní zapojení poskytovatelů služeb pro postižené osoby v Evropské unii.⁸⁰

ECRE – The European Council on Refugees and Exiles

Organizace je celoevropskou sítí nevládních institucí, které se svou činností podílejí na poskytování pomoci uprchlíkům. ECRE se soustředí na potřeby všech osob, jež v Evropě hledají nové útočiště, pomoc a ochranu. Cílem této organizace je rovněž úspěšná integrace uprchlíků založená na hodnotách lidské důstojnosti, lidských práv, etice a solidárnosti.⁸¹

ENAR – European Network Against Racism (Evropská síť proti rasismu)

ENAR je sdružením nevládních organizací z různých členských států Evropské unie, jejichž hlavním posláním je boj proti rasismu. Prostřednictvím členství v ENARu si instituce předávají informace a snaží se podporovat antidiskriminační politiku Evropské unie. Mezi své hlavní cíle ENAR řadí aktivní působení v boji proti rasismu, xenofobii, antisemitismu a islamofobii, jako další prioritu klade rovnoprávnost evropských občanů a podporu zachování kulturní, etnické a rasové diverzity Evropy.⁸²

ERRC – The European Roma Rights Centre

⁸⁰ <http://www.easpd.org/>

⁸¹ http://www.ecre.org/about/mission_statement.shtml

⁸² <http://www.enar-eu.org/>

Polem působnosti této mezinárodní organizace je hlavně boj proti rasismu a porušování lidských práv občanů romského původu. ERRC poskytuje právní poradnu obětem diskriminace, provádí výzkumy stavu dodržování lidských práv, organizuje výchovu k lidským právům, usiluje o rovné podmínky pro romské občany v oblasti vzdělávání, zaměstnání, státní správy, zdravotní péče, bydlení. Organizace bojuje proti diskriminaci předsudkům vůči Romům, a podporuje rovnost v jednání a respektování.⁸³

Evropská unie (The European Union)

Evropská unie není federací (jakou jsou například Spojené státy americké), ale není to ani organizace vytvořená pro spolupráci mezi vládami jednotlivých států. Členské státy zůstávají nezávislými suverénními národy, avšak svou suverenitu sdílejí s ostatními, aby mohli získat určitou sílu a vliv na světové dění. Sdílení suverenity znamená rozhodování na evropské úrovni. V souvislosti s Evropskou unií bych zde chtěla více přiblížit ještě činnost některých jejích součástí, a to činnost Evropské komise a iniciativy Equal.⁸⁴

Evropská komise (European Commission), potažmo jedna z jejích částí (Anti-Discrimination Unit of the Directorate-General Employment and Social Affairs), zřídila webové stránky pro podporu nediskriminace v Evropské unii, jejichž prostřednictvím se věnuje boji s diskriminací a podává informace o orgánech Evropské unie, které jsou kompetentní k poskytnutí pomoci zaměstnavatelům i zaměstnancům v oblasti jejich práv a povinností. Další složkou zabývající se tématem antidiskriminace je informační webová stránka o celoevropské kampani s názvem Für Vielfalt. Gegen Diskriminierung (Pro rozmanitost. Proti diskriminaci), která nabízí aktuální zprávy o otázkách diskriminace a o probíhajících aktivitách v rámci všech členských zemí EU.⁸⁵

⁸³ http://www.errc.org/About_index.php

⁸⁴ http://www.europa.eu.int/institutions/index_en.htm

⁸⁵ http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/index_en.htm a <http://www.stop-discrimination.info/1141.0.html>

Iniciativa Equal (The EQUAL Initiative), podporována z Evropského sociálního fondu, se zaměřuje na zavádění nových strategií evropské zaměstnanosti a sociální inkluze. Jejím cílem je zlepšovat pracovní prostředí, a to prostřednictvím boje s diskriminací a s vyloučením ze společnosti z důvodu pohlaví, rasy, původu, náboženství či víry, handicapu, věku nebo sexuální orientace. Tato iniciativa je zaváděna do všech členských států EU.⁸⁶

EUA – The European University Association

Cílem této organizace je podpora vývoje koherentního systému vzdělání a výzkumu v rámci Evropy. EUA aktivně pomáhá svým členům jakožto autonomním jednotkám zlepšovat kvalitu výuky, vzdělávání a výzkumu.⁸⁷

Evropské hnutí

Evropská nezisková organizace, jejímž cílem je „přispívat ke vzniku jednotné, federální Evropy, založené na respektu k základním právům, demokratickým principům svobody a solidarity a spoluúčasti občanů“. V České republice je Evropské hnutí občanským sdružením, které podporuje „princip subsidiarity, decentralizace a demokratické samosprávy“, „šíření myšlenek občanské solidarity a participace“. Organizace chce rovněž přispívat k „posilování evropské identity českých občanů s důrazem na český přínos k evropským kulturním a demokratickým tradicím“.⁸⁸

FIDH – Networking Human Rights Defenders

Cílem FIDH je zlepšení ochrany obětí nedodržování lidských práv, prevence porušování lidských práv a dohled nad řádným soudním stíháním pachatelů těchto trestných činů.⁸⁹

ICRC – The International Committee of the Red Cross

⁸⁶ http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/equal/index_en.cfm

⁸⁷ http://www.eua.be/eua/en/about_eua.jsp

⁸⁸ <http://www.europeanmovement.cz>

⁸⁹ http://www.fidh.org/rubrique.php3?id_rubrique=350

Hlavní činností této nestranné, neutrální a nezávislé organizace je humanitární pomoc a ochrana životů a důstojnosti obětí válek a násilností. Organizace podporuje dodržování humanitárního práva a obecných principů humanity, čímž se snaží zabránit lidskému utrpení. ICRC stála u zrodu Mezinárodního hnutí červeného kříže a červeného půlměsíce.⁹⁰

IHF – The International Helsinki Federation for Human Rights

Tato mezinárodní nevládní organizace podporuje dodržování lidských práv v souladu s ustanovením Helsinky Final Act a následujícími dokumenty, v souladu s právními dokumenty Rady Evropy, Organizace spojených národů a Evropské unie o lidských právech. IHF podporuje a chrání osoby, které monitorují stav lidských práv a podávají o tomto stavu zprávy, jejichž výsledky IHF dokumentuje a zveřejňuje na mezinárodní úrovni v politické sféře i v médiích.⁹¹

Interkultureller Rat

Instituce, v níž společně pracují lidé různého původu i národnosti, zástupci odborových organizací, náboženských skupin, organizací zabývajících se migranty a lidskými právy, zástupci obcí a státních orgánů, médií a podobně. Cílem činnosti je vyvíjet kulturní a náboženský dialog mezi občany Německa a cizinci a zapojit tak do společenského dění také etnické menšiny, zbavit obyvatelstvo předsudků a přetvořit Německo na přistěhovaleckou zemi, v níž vedle sebe pokojně žijí všichni, bez odporu k cizincům. Hlavním zájmem je přeměna systému interkulturní politiky.⁹²

IOM – International Organisation For Migration

Organizace uznává princip přínosu a výhod řádné migrace nejen pro migranty, ale pro celou společnost. IOM pomáhá řešit výzvy a zvládnutí vzrůstající migrace, snaží se usnadnit porozumění problémů migrace, prostřednictvím migrace podporuje

⁹⁰ <http://www.icrc.org/>

⁹¹ <http://www.ihf-hr.org/welcome.php>

⁹² <http://www.interkultureller-rat.de>

společenský a hospodářský vývoj a samozřejmě se zasazuje o podporu lidské důstojnosti a zdraví migrantů.⁹³

Liga lidských práv

Prioritou této organizace je „společnost, ve které lidská práva tvoří přirozenou součást každodenního života“. Zabývá se odborným monitoringem a analýzou situace lidských práv, poskytuje informace pro odbornou i laickou veřejnost, snaží se o dodržování lidských práv a pomáhá lidem, jejichž práva jsou porušována. V oblasti lidských práv vzdělává veřejnost, studenty a profesní skupiny a navrhuje legislativní opatření pro zlepšení stavu lidských práv.⁹⁴

Multikulturní centrum Praha

Multikulturní centrum Praha je „občanské sdružení, jehož posláním je ukazovat, že soužití různých kultur v České republice je možné a všestranně obohacující“. Organizace se zabývá otázkami spojenými „se soužitím lidí z různých kultur v České republice a v jiných částech světa“, nabízí vzdělávací, kulturní a informační aktivity, pořádá kurzy, diskuse a mezinárodní semináře pro děti, studenty, učitele, knihovníky i širokou veřejnost. Připravuje informace o migraci a multikulturním knihovnictví.⁹⁵

MRG – Minority Rights Group International

Mezinárodní nevládní organizace MRG pracuje na celosvětové úrovni v oblasti zabezpečování práv etnických, náboženských a jazykových menšin a původních domorodých obyvatel, podporuje spolupráci mezi jednotlivými skupinami a jejich vzájemné porozumění. Snaží se pomáhat menšinám, které jsou nejchudší a nacházejí se na nejvzdálenějším okraji společnosti, jedná se zde například o domorodé obyvatelstvo žijící v kmenech, migranty a uprchlíky, jimž je většinou

⁹³ <http://www.iom.int/>

⁹⁴ <http://www.llp.cz>

⁹⁵ <http://www.mkc.cz>

odepřen jakýkoli přístup k politickému rozhodování. MRG organizuje rozličné kampaně bránící etnickým, náboženským i dalším konfliktům.⁹⁶

NCTE – The National Council of Teachers of English

Organizace NCTE se zabývá zvyšováním úrovně výuky anglického jazyka a výzkumem v této lingvistické oblasti na všech úrovních vzdělávání, zajišťuje další vzdělávání učitelů anglického jazyka a jejich spolupráci.⁹⁷

OPIM – Organizace na podporu integrace menšin

Opim je nevládní neziskovou organizací „působící na místní, regionální a mezinárodní úrovni“, která usiluje o odstranění lhostejnosti lidí k „soudobým problémům diskriminace, rasové nesnášenlivosti, xenofobie a jiným formám intolerance v našich multikulturních společnostech“. Do svých programů OPIM začleňuje „sociálně a kulturně znevýhodněné“ občany, ty ostatní se snaží podnítit k tomu, aby se zbavili lhostejnosti k dění v okolním světě. S občanským sdružením OPIM spolupracují různé skupiny lidí – „pracovníci neziskových organizací, pracovníci s mládeží, cizinci, uprchlíci, migranti, studenti, lidé s postižením, učitelé“ atd.⁹⁸

OSCE – The Organisation for Security and Co-operation in Europe

OSCE sdružuje 55 států celého světa a je největší organizací zajišťující bezpečnost. Nabízí prostor pro politická vyjednávání a rozhodování v oblasti válčení, prevence konfliktů, obnovu situace po válečném konfliktu, kromě dalších činností kontroluje zbraně a ve zbrojní oblasti poskytuje poradenství, podporuje demokracii, rovné příležitosti, dodržování lidských práv, práva menšin, toleranci a nediskriminaci, svobodu médií.⁹⁹

⁹⁶ <http://www.minorityrights.org/>

⁹⁷ <http://www.ncte.org>

⁹⁸ <http://www.opim.cz/>

⁹⁹ <http://www.osce.org/>

OSN – Organizace spojených národů (UN – United Nations)

Tato světová organizace má několik hlavních cílů, například udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, rozvoj přátelských vztahů mezi jednotlivými národy, respektování rovnoprávnosti národů, podpora základních lidských práv a svobod, spolupráce v oblasti řešení mezinárodních ekonomických, sociálních, kulturních a humanitárních otázek. OSN podporuje řešení mezinárodních sporů mírovým způsobem, aniž by byla ohrožena bezpečnost a spravedlnost. Podobně jako v případě Evropské unie bych i zde chtěla přiblížit některé orgány či organizace, které s OSN přímo nebo velmi úzce souvisejí.¹⁰⁰

UNHCR – The UN Refugee Agency (Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky) má dva „základní a vzájemně provázané cíle: ochraňovat uprchlíky a pomáhat jim začít nový život v normálních podmínkách“. UNHCR je důležitou světovou humanitární organizací, která „bezprizorním lidem poskytuje útočiště – ubytování, jídlo, vodu a léky a pomáhá jim najít domov v jiné zemi, nebo při návratu do domovů“. Dohlíží nad dodržováním lidských práv a poskytuje záruku, že „nikdo nebude násilně navrácen do země, ve které mu hrozí pronásledování“. Organizace se též „podílí na tvorbě mezinárodních smluv, které se týkají práv uprchlíků“ a dohlíží na to, „aby činnost jednotlivých vlád odpovídala minimálním standardům mezinárodního uprchlického práva“. Organizace pomáhá uprchlíkům s integrací do společnosti v nové zemi.¹⁰¹

UNICEF (Dětský fond OSN) je „hlavní světovou organizací, která se zabývá ochranou a zlepšováním životních podmínek dětí a podporou jejich všestranného rozvoje“. Organizace poskytuje humanitární pomoc, zabezpečuje „dlouhodobý rozvoj v oblastech zdravotní péče, vzdělání a ochrany dětí“ a podílí se na překonávání „které staví dětem do cesty chudoba, násilí, nemoci a diskriminace“. UNICEF usiluje o rozšiřování lidskosti, prosazuje rovné příležitosti, zasazuje se o provedení základního dětského očkování, je aktivní v prevenci šíření AIDS. Organizace upřednostňuje

¹⁰⁰ <http://www.un.org/>

¹⁰¹ <http://www.unhcr.cz>

zajištění rovnosti „pro všechny, kdo jsou diskriminováni, zejména dívky a ženy“, „usiluje o mír a bezpečí“.¹⁰²

Oxfam (United for a more equitable world)

Organizace Oxfam se zabývá zabezpečováním pomoci, rozvoje a pořádáním kampaní pro nalezení trvalého řešení chudoby a utrpení po celém světě. Kromě jiných odvětví své činnosti (zajištění bezpečnosti, práva na vzdělání, na adekvátní zdravotnickou pomoc, právo být vyslyšen, právo na život) se Oxfam zabývá také otázkou práva na rovnost – informuje oběti diskriminace a chudoby o jejich právech a podporuje je v odstraňování utlačování jejich vlastní společností.¹⁰³

Poradna pro integraci

Cílem tohoto občanského sdružení je pomoc „při adaptaci a posléze integraci uprchlíků a ostatních cizinců do nového prostředí“, „prevence negativních jevů“, které uprchlíky provázejí, „zejména rasismu a xenofobie“. Smyslem činnosti organizace je „hájit lidská práva lidí s uděleným azylem i ostatních cizinců v České republice a pomoci jim tak, aby se stali rovnocennými členy naší společnosti“. Organizace poskytuje sociální a právní poradenství a provozuje komunitní centra.¹⁰⁴

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva

Organizace poskytuje právní poradenství „pro potřeby jednotlivců, nevládních organizací i pracovníků státní správy, sleduje a analyzuje dodržování občanských a lidských práv“, svou pozornost zaměřuje „na platné a připravované legislativní normy“ a „na návrhy a iniciování systémových řešení“. Poradna se věnuje „problematice státního občanství, pobytu cizinců, diskriminace a rovných příležitostí“, podporuje integraci cizinců a „spolupracuje s nevládními organizacemi

¹⁰² <http://www.unicef.org/>

¹⁰³ <http://www.oxfam.org.uk/>

¹⁰⁴ <http://www.p-p-i.cz/>

zabývajícími se problematikou vyloučených nebo segregací a diskriminací ohrožených skupin obyvatel“.¹⁰⁵

Rada Evropy (Council of Europe)

Organizace podporuje ochranu lidských práv, parlamentní demokracie a zákonnosti, pracuje na rozvoji standardizace sociálních a právních postupů, podporuje „informovanost o evropské identitě, jež je založena na společných hodnotách a zahrnuje rozdílné kultury“. Jedním z dalších cílů je „poskytovat knowhow v takových oblastech, jako jsou lidská práva, místní demokracie, vzdělávání, kultura a životní prostředí“ a posilovat činnost v oblastech „demokracie a lidská práva, sociální soudržnost, bezpečnost občanů a demokratické hodnoty a kulturní různorodost“.¹⁰⁶

Rada Evropy dále zdůrazňuje zvláštní význam jazykové a kulturní diverzity svých členských států, s cílem bojovat proti intoleranci a xenofobii podporuje plurilingvismus a plurikulturalismus mezi jednotlivými občany. Rada Evropy rozvíjí jazykovou politiku, která žádá, aby Evropa zůstala multilingvní. Jazykové dědictví a kulturní diverzita Evropy mají být zachovány a rozvíjeny. Za tímto účelem ustavila Rada Evropy Evropskou chartu regionálních a menšinových jazyků (European Charter for Regional or Minority Languages). V oblasti lidských práv ještě funguje Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI).¹⁰⁷

Rytmus

Občanské sdružení Rytmus usiluje o plné „začlenění lidí s postižením do společnosti“, přičemž toho může být dosaženo „jedině na základě rovnoprávnosti, která je ustanovena zákonem, a na možnosti svobodně rozhodovat o svém životě“. Sdružení upozorňuje na případy, kdy původní opatření státu, zavedené „s úmyslem zajistit lidem s postižením speciální péči a bezpečí“, se v konečném výsledku stane diskriminací. Činnost organizace „směřuje k tomu, aby lidé s postižením byli

¹⁰⁵ <http://www.poradna-prava.cz/home.htm>

¹⁰⁶ <http://www.radaevropy.cz/cojere.htm>

¹⁰⁷ <http://www.coe.int/>

osvobození od předpisů, které jsou státem a jeho experty schvalovány jako speciální cesta, ale které omezují jejich možnosti volby“.¹⁰⁸

SOZE – Sdružení občanů zabývajících se emigranty

Posláním této nevládní neziskové organizace je „poskytování pomoci uprchlíkům a dalším kategoriím cizinců“, kteří přicházejí do České republiky, dále poskytování bezplatného právního, sociálního a psychologického poradenství, realizace „volnočasových a vzdělávacích programů“, komplexní sociálně-právní asistence „dlouhodobě usazeným cizincům a uznaným azylantům v namáhavém procesu integrace do majoritní společnosti“. S cílem „odbourávat projevy nedůvěry, nesnášenlivosti a xenofobie a posilovat ve veřejnosti vědomí lidských práv a právního státu“ organizuje SOZE osvětové a informační přednášky nejen pro majoritní společnost. „Významnou částí odborné činnosti v oblasti cizineckého, azylového a migračního práva je účast na práci odborných komisí na národní i mezinárodní úrovni, v aktivní participaci na legislativním procesu a ve vypracování odborných studií, expertíz a doporučení“. Zvýšenou péči věnuje organizace „zranitelným skupinám uprchlíků a cizinců, jakými jsou osamocené ženy s dětmi, nezletilé děti bez doprovodu, nemocní, handicapovaní či různě postižení lidé“.¹⁰⁹

United for Intercultural Action

Sít' evropských organizací zaměřená na boj proti nacionalismu, rasismu, fašismu, propagující podporu migrantů a uprchlíků a jejich práva. Organizace žádá konec diskriminace a podporou mezinárodní a mezikulturní spolupráce usiluje o vytvoření multikulturní společnosti.¹¹⁰

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky

¹⁰⁸ http://www.rytmus.org/principy_poslani.htm

¹⁰⁹ <http://www.soze.cz/showpage.php?name=kdo>

¹¹⁰ <http://www.unitedagainstracism.org/>

Pracoviště se zabývá výzkumem současné češtiny, přičemž výzkum „je zaměřen jak na psanou češtinu spisovnou, tak na češtinu mluvenou ve všech jejích spisovných a nespisovných podobách, tedy v její územní a sociální diferenciaci“. „Součástí výzkumu jsou i teoretické otázky obecné jazykovědy, jazykové kultury, stylistiky, obecné teorie komunikace a kontrastivní (srovnávací) a kontaktné lingvistiky“. Ústav mimo jiné poskytuje také poradenskou službu veřejnosti, která „spočívá zejména v zodpovídání jazykových dotazů široké veřejnosti“.¹¹¹

WFMH – World Federation for Mental Health

Organizace se na celosvětové úrovni zabývá ochranou a prevencí mentálních a emocionálních poruch, správnou a včasnou léčbou či péčí lidí trpících těmito poruchami. Hlavním cílem organizace je podpora duševního zdraví všech lidí a národů a dosažení nejvyšší možné úrovně duševního zdraví z biologického, zdravotnického, vzdělávacího a sociálního hlediska.¹¹²

4.2 Dokumenty zabývající se problematikou diskriminace, lidských práv apod.

Na následujících řádkách chci vyjmenovat několik smluv, dokumentů a listin, které řeší záležitosti diskriminace a záležitosti s diskriminací spojené.

Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace

(http://193.194.138.190/html/menu3/b/d_icerd.htm)

(<http://www.helcom.cz/index.php?p=2&rid=81&cid=216>)

Všeobecná deklarace lidských práv (<http://www.angelfire.com/journal/deklarace/>)

(http://www.eu.tiscali.cz/download/cz/oficialni_dokumenty/CoEUN/Vseob_deklar_lid_prav.pdf)

CERD: Obecné doporučení o opatření proti rasové diskriminaci v oblasti chodu a správy v systému trestního soudnictví

(http://www.diskriminace.cz/dt-kalendar/admin.of_justice_e.doc)

5.periodická zpráva o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (http://www.diskriminace.info/do-etnicka/cerd_report_5.pdf)

¹¹¹ <http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=index>

¹¹² <http://www.wfmh.org/aboutus/mission.html>

Listina základních práv a svobod (<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>)

Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 1999

(<http://wtd.vlada.cz/files/rvk/rlp/dokumenty/zprava99.pdf>)

Zpráva o vývoji práv dětí v České republice v letech 2003-2005

(http://www.llp.cz/cz/data/down/Zprava_v letech 2003 2005.pdf)

Závěrečné hodnocení Výboru CERD k Úvodní a II. periodické zprávě ČR

(http://www.mvcr.cz/prevence/lid_prav/rasova/cerd/zav_hod.htm)

Evropská sociální charta

(http://www.eu.tiscali.cz/download/cz/oficialni_dokumenty/CoEUN/esch1961.pdf)

Revidovaná Evropská sociální charta

(http://www.eu.tiscali.cz/download/cz/oficialni_dokumenty/CoEUN/esch1996.pdf)

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

(http://www.eu.tiscali.cz/download/cz/oficialni_dokumenty/CoEUN/209_1992_Sb.pdf)

(<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>)

ECRI: Třetí zpráva o České republice (2003)

(<http://www.blisty.cz/2004/6/9/art18478.html>)

Evropská úmluva o právním postavení migrujících pracovníků

(<http://isap.vlada.cz/Dul/radaevr.nsf/24b80e5e18d2086d80256dd500544b4f/b4386aa558aebc0bc1256327007275c5?OpenDocument>)

Evropská úmluva o usídlení

(<http://isap.vlada.cz/Dul/radaevr.nsf/78b21ea3246acd3780256dd500544b4c/cee1db65edca07efc1256327007273d1?OpenDocument>)

Evropská úmluva o státním občanství

(<http://www.lexdata.cz/web/lexdata.nsf/frameset?openpage&sbms=C1256ECC002A5AFCC1256EC30024F8DE>)

Evropská úmluva o účasti cizinců v místním veřejném životě

(<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/144.htm>)

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin

(<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm>)

Evropská charta regionálních a menšinových jazyků

(<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/148.htm>)

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

(<http://www.helcom.cz/index.php?p=2&rid=78&cid=200>)

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

(<http://www.helcom.cz/index.php?p=2&rid=78&cid=199>)

Zákon o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů

(http://www.minelres.lv/NationalLegislation/Czech/Czech_Minorities_Czech.htm)

4.3 Metoda provedení výzkumu

Dotazníkový dopis

Pro získání informací, názorů a postojů od vybraných institucí jsem zvolila dotazníkový dopis. Myslím si totiž, že klasický dotazník s možností výběru odpovědí by se pro můj výzkum nehodil z toho důvodu, že může omezovat či uzavírat rozsah jednotlivých odpovědí. Dotazníkový dopis jsem zhotovila ve třech verzích (v anglickém, německém a českém jazyce), a to z důvodu jazykových možností nebo požadavků oslovených institucí.

Varianta A – anglický jazyk

Dear Madam or Sir,

I found your address on the Internet while searching for information that I need for my studies.

I am a student at the University of South Bohemia in the Czech Republic. I study English and German for Economy and Business. I am in the last term now and I am writing my Bachelor's Thesis with the title:

„The principles of nondiscriminatory language use in multicultural and multinational society. An analysis of guidelines to nondiscriminatory language in public speech of governmental and non-governmental institutions as well as other subjects of public administration.“

I would like to ask you the following questions:

- Are you promoting nondiscriminatory language use?
- Do you have any written materials which cover this topic? I would be grateful if you could send me your guidelines. I am interested in expressions regarding

individuals and their nations and nationalities; expressions connected with multicultural and multinational society. If you use any guidelines to nondiscriminatory language regarding also handicapped people, I would be pleased if you would be so kind and send me them, too.

- How are your principles of political correct language maintained?
- How do you feel about maintaining the correct and nondiscriminatory language? What do your colleges think about it?

I would like to thank you for the time you have devoted to my request. I would appreciate an early reply. Thank you very much.

I look forward to your reply.

Yours faithfully...

Varianta B – německý jazyk

Sehr geehrte Damen und Herren,

Ich fand Ihre Adresse im Internet, wenn ich Informationen für mein Studium gesucht hatte.

Ich studiere an der Südböhmischen Universität in der Tschechischen Republik, mein Studienfach ist Deutsch und Englisch für den Bereich Handel und Wirtschaft. Ich möchte in diesem Semester meine Schlussprüfungen ablegen und jetzt schreibe ich meine Bakalararbeit zum Thema

„Die Prinzipien von nichtdiskriminierender Sprache in der multikulturellen und multinationalen Gesellschaft. Eine Analyse der Richtlinien zu nichtdiskriminierender Sprache in öffentlichem Ausdruck von Regierungs- und Nichtregierungsinstitutionen, als auch von anderen Institutionen in öffentlicher und staatlicher Verwaltung.“

Ich möchte Ihnen einige Fragen stellen:

- Unterstützen Sie die Verwendung von nichtdiskriminierender Sprache?
- Haben Sie dazu einige Richtlinien in der schriftlichen Form? Ich wäre Ihnen sehr dankbar, wenn Sie mir diese Richtlinien schicken können. Ich interessiere mich für Ausdrucksmittel, die mit Personen und ihren Nationen und Nationalitäten

verbunden sind, und für Ausdrucksmittel für Zusammenleben in multikultureller und multinationaler Gesellschaft. Wenn Sie auch Richtlinien zu nichtdiskriminierender Sprache mit den Behinderten haben, und mir senden können, wäre ich auch sehr gern.

- Wie sind Ihre Richtlinien von politisch korrekter Sprache eingehalten?
- Was meinen Sie von der Einhaltung der politisch korrekten Sprache? Was sind die Meinungen Ihrer Kollegen und Kolleginnen?

Ich möchte mich bei Ihnen für Ihre meinem Brief gewidmete Zeit bedanken. Ich wäre Ihnen für möglichst baldige Antwort sehr dankbar. Vielen Dank.

Mit freundlichen Grüßen...

Varianta C – český jazyk

Vážená paní, Vážený pane,

Vaši adresu jsem našla na internetu při hledání informací, které potřebuji pro svá studia na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích, kde studuji anglický a německý jazyk pro hospodářskou a obchodní sféru. Nyní jsem v posledním semestru a píši bakalářskou práci na téma

„Zásady nediskriminačního jazyka v multikulturní a multinárodní společnosti. Analýza směrnic pro nediskriminační jazyk ve veřejném projevu vládních a nadvládních institucí a dalších orgánů a institucí veřejné a státní správy“.

Chtěla bych Vám tedy položit několik otázek:

- Podporujete užívání nediskriminačního jazyka?
- Máte k dispozici písemné materiály, směrnice, apod., které by tuto oblast obsahovaly? Zajímám se hlavně o vyjadřování názvů osob podle národů a národností, o výrazové prostředky spojené s životem a spolužitím v multikulturní a multinárodní společnosti, o dodržování politicky korektního jazyka. Dále mě také zajímá nediskriminační jazyk vůči lidem postiženým, se speciálními potřebami. Potěšilo by mne, kdybyste mi tyto materiály mohl/a poslat.
- Jak dodržujete principy politicky korektního jazyka?

- Jaký názor na nediskriminační vyjadřování zastáváte. A jaký názor mají Vaši kolegové?

Velice Vám děkuji za čas věnovaný mému dopisu a předem děkuji za brzkou odpověď.

S pozdravem...

Forma zaslání dotazníkového dopisu

Dotazníkové dopisy jsem rozesílala formou emailu, a to ze dvou hlavních důvodů – finančních a časových, protože elektronická pošta samozřejmě obě tyto složky uspoří.

Problémy elektronické pošty

Zdá se, že některé instituce jsou elektronickou cestou nedosažitelné, neboť před doručením pošty do jejich schránek stojí překážka v podobě automatického systému (tento systém je někde nahrazen lidskou variantou), která doručení přímo brání a daný email vrací nepřečtený zpět. Jediné vysvětlení pro toto jednání uvádí, že se zřejmě jedná o SPAM, a jediná možná pomoc je změna předmětu emailu nebo kontaktování webmastera. Obojí jsem v daných případech zkoušela několikrát, avšak většinou můj dotazníkový dopis stejně doručen nebyl. K problému nedosažitelnosti některých institucí elektronickou cestou bych zařadila ještě následující: uvedené kontaktní adresy nejsou dostupné či registrované, což vede ke stejnému závěru – k nedoručení emailu.

Reakce oslovených institucí

Oslovené instituce reagovaly samozřejmě různým způsobem a s různým časovým odstupem. Chtěla bych zde vyzdvihnout především instituce švýcarské, poněvadž doslova obratem posílaly nazpět alespoň oznámení o obdržení mého emailu a ujištění, že mi do uvedeného počtu pracovních dnů odpoví. Tímto způsobem mne tedy kromě švýcarských institucí kontaktovalo například rakouské *Bundesministerium für Gesundheit und Frauen*, německé *Bundesministerium für Arbeit und Soziales*, britská sekce organizace UNICEF, zástupci německé

Bundesregierung, avšak také kancelář českého prezidenta, která poté později odpověděla kuriózním způsobem.

Opět kladně hodnotím snahu švýcarských institucí (avšak snahu projevily také organizace sídlící v jiných zemích – viz jednotlivé odpovědi) o dodání přesných informací a dodatečné shánění odpovědí u dalších kompetentních osob nebo u osob, které podle názoru osloveného zástupce o dané problematice více vědí.

Avšak reakce nebyly vždy pouze ukázkové a kladné, pokud ovšem vůbec nějaké byly. O problematice doručení mých emailů jsem se již zmínila. Ale také v případech, kdy dotazníkový dopis doručen byl, nenastala odezva žádná. Je to snad způsob odpovědi, nereagovat pro jistotu vůbec, nevím-li odpověď či nemám-li o dané problematice přehled, nezastávám-li konkrétní názor nebo se mi prostě odpovídat nechce? Je obtížné posoudit, zda je lepší odpověď žádná nebo odpověď výsměšného (či přinejmenším úsměvného) charakteru – viz odpověď pana Jakla z české prezidentské kanceláře.

4.4 Jednotlivé odpovědi

Zemská rada Tyrolska

Za rakouskou spolkovou zemi Tyrolsko mi odpověď poslala Isolde Kafka¹¹³, která v tyrolské vládě působí coby pověřená osoba pro oblast rovných příležitostí. Její oddělení je zodpovědné za odstraňování diskriminace kvůli etnickému původu, postižení, sexuální orientaci, názoru na svět či věku. Zkušenosti s nediskriminačním jazykem však má především v oblasti rovných příležitostí žen a mužů. Tato oblast je zakotvena v dokumentu *Frauenförderprogramm für den Landesdienst*, kde lze v paragrafu 4 dohledat následující informace:

Rovné zacházení prostřednictvím jazyka:

Názvy osob se ve veškerých písemných dokumentech uvádějí v ženském, mužském nebo neutrálním tvaru, a to podle toho, o kterou osobu skutečně jde.

¹¹³ Zde bych jen ráda poznamenala, že paní Kafka (a také zaměstnankyně dalších německy mluvících úřadů) již u svého jména používá titul, který reflektuje příslušnost k pohlaví, v tomto případě Mag(a).

Jako přílohu mi paní Kafka poslala informační brožuru (*Leitfaden*) s příklady užívání genderově korektního jazyka a také znění zmíněného *Frauenförderprogramm*.

Vláda Velké Británie – Wales – Commission for Racial Equality (CRE)

Hattie Lamb, pracovník informační služby, mi napsal, že CRE je často žádána o to, aby rozhodovala sporné otázky týkající se terminologie spojené s určitými skupinami lidí, a aby rozhodla, zda užití jednotlivých slov je či není vhodné. Ačkoli CRE poskytuje praktická doporučení v oblasti monitoringu etnických skupin, v souladu se zákonem *Race Relations Act 1976* nemá organizace pravomoc komukoli určovat termíny, které by popisovaly jakékoli osoby. Samozřejmě je žádoucí, aby lidé byli pojmenováni takovými výrazy, které oni sami akceptují. Avšak ne vždy lze dosáhnout konsenzu, akceptovatelné výrazy se totiž v různých částech anglicky mluvícího světa liší, a slovo, které jedna generace akceptuje, může generace jiná označit za nevhodné. Stejně tak je potřebné, aby členové CRE nepoužívali výrazy, které mohou být vnímány jako urážlivé. Ve většině případů jsou výrazy hanlivého nebo urážlivého charakteru zřejmé a dobře rozpoznatelné. Užití těchto obecně známých výrazů by mohlo být příčinou urážek nebo pronásledování, a tedy porušením *Race Relations Act*.

Vláda Velké Británie – Skotsko – Commission for Racial Equality (CRE)

Stejnou instituci, ovšem ve Skotsku, zastupuje Uschi Stickroth, která podává informaci, že pravomoce této vládní organizace jsou striktně limitovány zákonem *Race Relations Act*. CRE se nezabývá problémy nediskriminačního ani politicky korektního jazyka, a proto není schopná zodpovědět žádnou z mých otázek.

Kancelář prezidenta České republiky – Odbor politický – oddělení Styk s veřejností

Ještě než uvedu odpověď zástupce prezidenta naší republiky pro veřejnost, chtěla bych citovat úlohu osoby, která mi na můj email odpověděla: Odbor politický „přijímá a vyřizuje ústní a písemná podání občanů adresovaná prezidentu republiky a Kanceláři“. „Ředitel odboru politického je zároveň tajemníkem prezidenta republiky.

Tajemník prezidenta republiky odpovídá v rozsahu daném zmocněním prezidenta republiky a na základě jeho přímých pokynů za styk prezidenta republiky s veřejností¹¹⁴.

Plně chápu, že kancelář prezidenta republiky (ostatně jako jiné další organizace) má opravdu hodně pošty k vyřizování, avšak pan Ladislav Jakl mi odpověděl vsutku stručně. Na otázku, zda podporuje užívání nediskriminačního jazyka reagoval slovy „Ne. Odmítám už ten termín“. Také k otázce o písemných materiálech nebo směrnících, které by se oblastí nediskriminačního jazyka zabývaly se vyjádřil stroze: „Ne“. K dodržování principů politicky korektního jazyka odepsal následující: „Nedodržuji. Cikánům říkám cikáni. A to jsem jednoho adoptoval, s jinými hrál v kapele, s jinými se přátelil, jiné učil“. A názor pana Jakla na nediskriminační vyjadřování: „Odmítavý. Odsuzuji teror tzv. politické korektnosti“. K názoru kolegů uvedl, že může mluvit jen za sebe. To jediné bych asi schválila jako dostatečnou odpověď.

Kancelář prezidenta České republiky

V kontrastně seriózním tónu mi z kanceláře prezidenta našeho státu poslala odpověď také Olga Blažková, která uvedla, že předpokládá, že některá vystoupení pana prezidenta a dalších osob jeho Kanceláře znám ze sdělovacích prostředků. Doporučila mi také prostudování každoroční publikace s autorskými texty prezidenta republiky, které obsahují jeho projevy, vystoupení, sdělení, články a rozhovory z domova i z ciziny spolu s korespondencí s domácími i zahraničními politickými představiteli a veřejnými činiteli.

Rada Evropy – Česká republika

Za Radu Evropy zastoupenou v Praze mi Kateřina Sýkorová sdělila, že v dokumentech, které Rada Evropy vydala, a které jediné jsou obsahem knihovny této instituce, komplexně zpracované informace na požadované téma nenašla. K dispozici

¹¹⁴ www.hrad.cz

mají pouze různé dokumenty zabývající se diskriminací např. ve vzdělávání, v sociálních otázkách, v kultuře, ve vztahu k uprchlíkům, na úrovni místní a regionální samosprávy a spolupráce apod., to vše v anglickém a francouzském jazyce. S dokumenty Rady Evropy je možno se seznámit na webových stránkách www.coe.int.

Spolková vláda Švýcarska – Bundeskanzlei

Odpověď Markuse Nussbaumera, zástupce spolkové kanceláře Švýcarské konfederace, patří mezi nejvřelejší vůbec. Hned zpočátku vyslovil zájem o téma tohoto výzkumu, a poté se k němu poměrně podrobně rozepsal, přičemž upozornil na to, že všechny zákony, které uvede, lze najít na www.admin.ch v části „Systematische Rechtssammlung“. Švýcarská spolková vláda je spolkovou ústavou a zákony povinována k tomu, aby užívala nediskriminační jazyk. Ovšem přímo o jazykové diskriminaci ani jedna ze zmíněných listin nepojednává, přesto z nich právně lze vyvodit všeobecný zákaz diskriminace. V článku 8 švýcarské ústavy je zakotveno právo na rovná práva a zákaz diskriminace, článek dále vyjmenovává (avšak ne vyčerpávajícím způsobem) zakázané druhy diskriminace (z důvodu původu, rasy, pohlaví, věku, jazyka, společenského postavení, životního postoje, názoru na svět, náboženského nebo politického přesvědčení, postižení) a výslovně formuluje rovné postavení mužů a žen a odstranění znevýhodňování postižených. Tyto dvě oblasti jsou určeny vlastními zákony (O rovném postavení ženy a muže, O rovném postavení postižených), avšak jsou obsaženy také v mnoha dalších zákonech a nařízeních. Dle vědomí pana Nussbaumera není ale nikde doslovně uveden zákaz diskriminace prostřednictvím jazyka. V jednom návrhu zákona o jazycích jednotlivých kantonů se objevilo, a pravděpodobně v zákoně zazní takto: „Spolkové úřady se vyjadřují správným, jasným a pro občany přijatelným jazykem, přičemž se vyvarují genderově nekorektních formulací“.

Už od poloviny devadesátých let jsou veškeré úřední texty spolkové vlády, a zvláště pak všechny zákony a nařízení, formulovány důsledně genderově neutrálním jazykem, to znamená výslovným uvedením muže či ženy. K tomu účelu vláda vydala

příručku, kterou lze najít na www.admin.ch. Tato příručka platí pro německý jazyk, ne však pro francouzský a italský, které jsou též v úředním styku užívány. Pokyny k užívání genderově korektního jazyka se důsledně dodržují, i když je třeba poznamenat, že ne vždy je to jednoduché. Srovnatelné pokyny nebo příručky, které by obsahově zahrnovaly další oblasti diskriminace, ale neexistují. V případě, že je potřeba pojmenovat země a jejich příslušníky, důsledně se dodržují názvy zapsané v seznamu ministerstva zahraničních záležitostí. Názvy zemí obsažené v seznamu odpovídají mezinárodním diplomatickým zvyklostem, což však nevylučuje, že některý konkrétní příklad by určitými skupinami osob nemohl být nahlížen jako diskriminující. V každém případě názvy osob všichni volí velmi citlivě.

Pan Nussbaumer dále jmenoval dva zajímavé případy z oblasti postižení. Při tvorbě zákona o rovném postavení postižených vyvstala otázka, zda se smí mluvit o „postižených“ („Behinderten“), když toto označení redukuje osobu na její postižení. Místo toho byl navržen výraz „osoby s postižením“ („Menschen mit Behinderung“), neboť z něho bylo jazykově jasné, že se jedná o osobu s určitou vlastností, která ovšem danou osobu definitivně nevylučuje ze života. Ve článku 2 jmenovaného zákona se nachází definice „osoby s postižením“, avšak jinak se v zákoně vyskytuje většinou spíše slovo „postižený“ („Behinderter“), protože tento výraz je jazykově pokládán za jednodušší a „*eleganter*“ – přičemž věcně je spíše problematičtější.

Před časem se také objevil postulát, který žádal nahradit výrazy „invalida“, „invalidita“ („Invaliden“, „Invalidität“), protože uvedené výrazy pocitovali nejen lidé s postižením jako diskriminující (etymologicky to znamená neschopný, nezpůsobilý, bezcenný).

Postulát lze najít na http://www.parlament.ch/afs/data/d/gesch/2001/d_gesch_20013648.htm. Myšlenka byla ale nakonec odmítnuta, protože podrobný důkladný výzkum nenalezl žádnou jazykově a obsahově přesvědčivější alternativu těchto výrazů.

Pan Nussbaumer ještě uvádí: Dle mého názoru by měl každý stát dávat nejvyšší pozor na to, jak se o lidech vyjadřuje a jak lidi oslovuje. Mohu také tvrdit, že mé kolegyně a moji kolegové zastávají stejný či podobný názor a že spolková vláda v této oblasti jedná vzorným způsobem. Výjimky lze nalézt všude. Všeobecně nejsme zatvrzelí

obhájci politické korektnosti. Proto si myslím, že problém slov „invalida“ a „invalidita“ není nijak rozsáhlý, neboť tato slova už jsou tak stará a tak vžitá, že je nepocítuji jako diskriminující. Podobně to vidím s dalšími slovy, kterých v posledních letech na „indexu“ přibývá. Bojujeme se slovy, ale problémem přece nejsou ta slova, nýbrž diskriminace lidí, jež jsou těmito slovy označováni.

V závěru pan Nussbaumer ještě zopakoval zájem o výsledky mé práce. Myslím si, že zájem je zřejmý z celého dopisu, stejně tak jako ochota odpovědět co nejpřesněji, a hlavně na všechny otázky, které jsem do dotazníkového dopisu vložila.

World Federation for Mental Health

Vřelým jazykem mi za WFMH odpověděla Deborah Maguire. Podle jejích slov organizace podporuje pozitivní jazykové vyjadřování především v oblasti duševního zdraví, podporuje užívání takového jazyka a výrazů, které se vyhýbají stigmatizaci osob s duševními chorobami. Organizace k tomuto účelu nemá žádné zvláštní dokumenty nebo vnitřní stanovy, které by mi mohla dát k dispozici. Zástupkyně WFMH dále uvádí: „Naše schopnost změnit svět a způsob, kterým svět nahlíží na osoby trpící nějakou nemocí, je bohužel velmi časově náročná a zdlouhavá, a obvykle se u jednotlivých osob a společností liší. Jestliže někdo zjistí, že neříkáte „duševně chorá osoba“ („mentally ill person“), ale „osoba s duševní chorobou“ („person with the illness“), může v této oblasti poučit další kolem sebe a tak výraz rozšířit. Naším cílem je tedy uvádět příklady vhodných výrazů, pozitivních tvrzení a jazyka a poté podpořit ostatní, aby takový jazyk též používali. Většina organizací zabývajících se duševním zdravím podporuje stejné principy vhodné terminologie a pozitivního jazyka. Věříme proto, že jakmile se daný výraz objeví, změny nastanou. Zaměření mých kolegů nespočívá právě v této činnosti, já jsem však přesvědčena, že v uvedené oblasti je ještě mnoho práce, a to nejen při psaní knih nebo při vzdělávání mladých lidí“.

Senát USA

Snad jediný oslovený senátor Spojených států amerických, který se mi ozval zpět, byl Daniel K. Akaka. Ten můj výzkum sice ocenil a poděkoval, že jsem oslovila také jeho, ovšem vzápětí se omluvil, že kvůli velkému objemu pošty, kterou dostává, mi nemůže odpovědět. Poznamenal k tomu, že odpovědi bych se dočkala pouze v případě, že bych byla z Havaje (senátor Akaka zastupuje Havajské ostrovy), avšak pokud mám bydliště jinde, mám oslovit svého kompetentního senátora. Poněvadž tomu tak není, jinou odpověď jsem neobdržela.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – Česká republika

Iva Jurečková mi ve velmi stručném dopise doporučila, abych se obrátila na Národní pedagogickou knihovnu Komenského, která má ve své gesci informační prameny specializované na oblast školství. Knihovna je dostupná přes výchozí web www.npkk.cz, avšak bohužel jsem ani tam nenašla to, co by s mým výzkumem souviselo.

Evropská unie

Jolanda Bruynel mě mile nasměrovala na webové stránky překladatelské sekce Evropské komise, která prý obsahuje mnoho užitečných informací k tématu, jímž se zabývám. Na stránce http://europa.eu.int/comm/dgs/translation/index_en.htm je k dispozici informační brožura „Translation for a multilingual society“.

Informační služba Evropské unie EUROPE DIRECT mě informovala, že problematika diskriminace spadá pod Generální ředitelství pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti. Internetová stránka tohoto ředitelství je dostupná na http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/index_en.htm.

Středem zájmu Evropské unie je již mnoho let oblast nediskriminace na základě národnosti a pohlaví. V roce 1997 odsouhlasily v Amsterdamu členské státy jednotnou smlouvu – článek 13 této smlouvy garantuje společenství novou moc v boji proti diskriminaci na základě pohlaví, rasového a etnického původu, náboženství či víry, postižení, věku nebo sexuální orientace. Od doby, kdy Smlouva z Amsterdamu vešla v platnost (1999), nové směrnice, které byly přijaty v oblasti nediskriminace

jsou Směrnice Rady 2000/43/ES a Směrnice Rady 2000/78/ES. Obě jsou k dispozici na internetu.¹¹⁵

Kampaň Evropské unie – „For Diversity. Against Discrimination“

Antidiskriminační tým, bez konkrétní podepsané vyřizující osoby, mi podal následující informace: Evropské směrnice pro odstranění rasové diskriminace či diskriminace v zaměstnání nediskriminační jazyk nespecifikují. Kampaň ale organizovala několik seminářů pro novináře, které byly na toto téma zaměřeny, a které je možno si prohlédnout v knihovně dokumentů.¹¹⁶

Evropská komise

Ředitel oddělení pro antidiskriminaci a vztahy s veřejností Stefan Olsson mi poslal oficiální odpověď v klasické formě s hlavičkou, referencemi, zkrátka dopis měl všechny náležitosti, které by měl mít. Oddělení pana Olssona řeší problémy v oblasti diskriminace z důvodu rasy nebo etnického původu, náboženství nebo přesvědčení, věku, postižení a sexuální orientace. V současné době se nezabývá prací, která by se věnovala užívání nediskriminačního jazyka. Relevantní mé práci by mohla být práce Evropské komise v oblasti přímého či nepřímého boje s diskriminací. Definice diskriminace uvedená ve Směrnici Rady 2000/43/ES z 29. června 2000 zavádí princip rovného zacházení s osobami jiného rasového či etnického původu a ve Směrnici Rady 2000/78/ES z 27. listopadu 2000 ustavující rovné zacházení v zaměstnání. První zmíněná směrnice zakazuje členským státům diskriminaci z důvodu rasy a etnického původu, druhá zmíněná pak zakazuje diskriminaci v zaměstnání pro náboženství nebo víru, postižení, věk nebo sexuální orientaci. Paragraf 3 článku 2 obou směrnic uvádí, že obtěžování se považuje za druh diskriminace (a je tudíž zakázáno), jestliže takové jednání (uvedené v obou směrnicích) odehrává za účelem nebo s důsledkem ponižování, násilí, nepřátelského prostředí. Do uvedeného jednání se za určitých

¹¹⁵ http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/legis/lgdirect_en.htm

¹¹⁶ <http://www.stop-discrimination.info/5158.0.html>

okolností zahrnuje také užívání jazyka. Také v oblasti médií je zakázáno šířit programy obsahující podněcování nenávisti z důvodu rasy, pohlaví, náboženství a národnosti (Směrnice Rady 97/36/ES). Zakázány jsou také reklamy ponižující osoby a vykazující znaky diskriminace z důvodu rasy nebo národnosti.

Parlament Velké Británie

Osoba podepsaná jménem A. Bentley mi za House of Lords European Committee odpověděla, že bohužel nemají žádnou politiku týkající se nediskriminačního jazyka, a proto mi nemůžou poskytnout žádné bližší informace. Vřele mi ale doporučují webovou stránku parlamentu Spojeného království.¹¹⁷

Za parlament Velké Británie, tentokrát za Joint Committee on Human Rights mi odepsal ještě Nick Walker, Commons Clerk of the Committee, a to opravdu velice stručně a jasně – komise pro lidská práva nezná žádné takové principy a nemá žádné takové směrnice.

Vláda Spolkové země Berlín – Německo

Za vládu spolkové země Berlín mi odepsala Sabine Kroker-Stille, pověřenkyně pro integraci a migraci. Oblast nediskriminačního jazyka ve vládě a v politice je zaměřena především na genderově neutrální jazyk. Existují k tomu usnesení, které ale paní Kroker-Stille nemá k dispozici, neboť dané téma je samozřejmé. Každá zpráva či nařízení musí být formulována genderově neutrálně. Paní Kroker-Stille samozřejmě všechny tyto snahy o užívání nediskriminačního vyjadřování podporuje a ve svém oboru – integrační politika a antidiskriminační politika – se snaží o politicky korektní formulace. Žádné předpisy k danému problému jí ale nejsou známy.

Ministerstvo vnitra – Švýcarsko (Eidgenössisches Departement des Innern)

¹¹⁷ www.parliament.uk

Za tuto švýcarskou instituci poslala odpověď Michele Galizia, která uvádí, že v jejich státě neexistují žádné směrnice obsahující užívání jazyka. Jediné, co v této oblasti existuje, je norma *Antirassismussprachnorm*, která ustavuje rasismus jako trestnou činnost. Bližší údaje o tomto zákoně, včetně sazebníku trestů lze dohledat na webové stránce Komise proti rasismu.¹¹⁸

Za stejné ministerstvo odepsal také Andreas Rieder z oddělení pro rovné příležitosti osob s postižením (*Eidg. Büro für die Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen*). Ten uvádí, že za oblast občanů s postižením, pro kterou je kompetentní, se může vyjádřit jen velmi krátce, a to tak, že zde žádné směrnice pro veřejný projev neexistují. V příslušném zákonodárství se samozřejmě věnuje pozornost tomu, aby byl volen takový jazyk, který nemá urážlivý charakter. Ten se zpravidla užívá ve veřejném projevu. Tento proces ale probíhá na neformální úrovni. Přestože byl email pana Riedera také kratší povahy, působil jeho jazyk velice přívětivým tónem.

Mezinárodní helsinský výbor – International Helsinki Federation for Human Rights

Zástupkyně této organizace, Paula Tscherne-Lempiainen mě informovala, že IHF nedisponuje žádnými psanými pravidly, které by se týkaly nediskriminačního vyjadřování. Avšak jako organizace pracující na poli lidských práv nediskriminační vyjadřování a rovná práva podporuje, všichni zaměstnanci považují užívání nediskriminačního jazyka v ústním i písemném projevu za samozřejmost. IHF používá stejnou terminologii jako OSN nebo jiné mezinárodní organizace pro lidská práva.

Ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež – Německo (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend)

Dagmar Beer-Kern mi napsala, že dle jejího vědomí existují ve Spolkové republice Německo pouze úpravy a usnesení v oblasti rovných příležitostí mužů a

¹¹⁸ www.ekr-cfr.ch Poznávám, že dokument mimo jiné uvádí pětibodovou strategii pro boj s rasismem.

žen. Z toho důvodu preposlala můj dotazníkový dopis ještě pracovníkům *Gleichstellungsreferat*. Za tuto instituci odpověděla Heike Winterling, která uvádí, že od 26.7.2000 platí pro spolková ministerstva společné ustanovení, které obsahuje princip rovných příležitostí žen a mužů. Tento princip (strategie gender mainstreaming) musí být dodržován všemi orgány politické, zákonodárné a správní činnosti. Patří k tomu též používání jazyka, který zohledňuje rovné postavení žen a mužů ve společnosti. Užívání takového jazyka je od 5.12.2001 zakotveno také v paragrafu 1 odst.2 zákona o rovných příležitostech. Heike Winterling se dále podrobněji rozepisuje o užívání generického maskulina a o možnostech vyhnutí se tomuto jevu a v příloze mi posílá brožurky, které se právě touto problematikou zabývají.

Ministerstvo práce a sociálních věcí – Česká republika

Vedoucí tiskového oddělení, Vladimír Vokál, má zřejmě k tématu mé práce odpor, neboť píše: „Studoval jsem sice bohemistiku, ale z Vašich otázek není zřejmé, na co se ptáte. Český jazyk samozřejmě obsahuje řadu ‚diskriminačních‘ záležitostí. Například shoda přísudku s podmětem, kdy je dávana přednost mužskému elementu před ženským“. Pan Vokál dále píše, že ministerstvo práce a sociálních věcí se řídí platnou kodifikací českého jazyka a nijak nevybočuje z normy. Z jeho odpovědi naopak nevyplývá nic zřejmého pro mne.

Za stejné oddělení mi napsala ještě Irena Dlesková, která mi sdělila, že do problematiky rovnosti žen a mužů (já jsem se ale nedotazovala na tuto problematiku) patří více než čtyřicet okruhů k řešení, například genderová lingvistika. Zmíněné ministerstvo podporuje současné používání mužského a ženského rodu a genderově neutrálního vyjadřování, ale „nikoli formou nařízení nebo směrnic, spíše osvětou. Generické maskulinum je po staletí součástí českého jazyka a přechod na genderově neutrální jazyk nelze uskutečnit naráz, ale postupnými kroky. Není třeba si zastírat, že pro 99% české populace jde o zanedbatelnou záležitost, jejíž význam ve zpětné vazbě (řeč-myšlení) na generové stereotypy vůbec nevnímá. K prosazování genderově korektního vyjadřování nepřispívá ani skutečnost, že na rozdíl od angličtiny je

genderové vyjadřování v češtině složitější a na veřejnost může dokonce působit i jako parodie češtiny, což zpětně nepřispívá k tomu, aby veřejnost vnímala problematiku rovnosti žen a mužů jako vážné téma“. Jako příklad postupného zavádění uvedeného vyjadřování mi paní Dlesková poslala usnesení vlády (viz Příloha).

Amnesty International

Ředitel Amnesty International pro Českou republiku Zdeněk Rudolský mi poděkoval za zájem o spolupráci a odkázal mě na svou kolegyni, slečnu Pitronovou, která by měla být pro odpověď více kompetentní. Ta můj dopis přeposlala tiskové mluvčí AI v České republice, Evě Dobrovolné, která mi sdělila, že AI věnuje nediskriminačnímu pozornost velkou pozornost a že iniciativa v tomto ohledu leží na Mezinárodním sekretariátě, který sídlí v Londýně. Jako přílohu mi poslala zprávu, která podporuje jazyk zohledňující lidská práva, a která obsahuje doporučení užívání některých výrazů ve francouzském a anglickém jazyce, avšak opět se jedná o oblast nesexistického jazyka.

UNICEF – Německo

Také Beatrix Hell děkuje za zájem na spolupráci a odpovídá, že jazykové vyjadřování organizace UNICEF je zakotveno v politice, kterou organizace provádí, totiž v realizaci dětských a lidských práv. UNICEF má například příručku pro jednání s uprchlíky nebo se ženami, přičemž ale nejde o jazykové vylepšování diskriminace nebo nesprávných výrazů, nýbrž o realizaci ochrany dětí a žen před násilím či vykořisťováním. Psané směrnice politicky korektního jazyka nejsou bohužel Beatrix Hell známy.

UNICEF – Velká Británie

Organizace UNICEF ve Velké Británii kvůli časovým omezením bohužel nemůže odpovídat studentům na konkrétní dotazy. Podrobné informace o činnosti organizace ve Velké Británii lze nalézt na www.unicef.org a www.unicef.org.uk, avšak zde mi nikdo svým názorem do výzkumu nepřispěje. Omluvou pro UNICEF

může být pouze vysvětlení, že informováním veřejnosti prostřednictvím internetu je neefektivnější cesta k využití omezených prostředků této organizace, která především pomáhá dětem na celém světě.

Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur

Doris Guggenberger mi pouze oznámila, že informace týkající se používání genderově korektního jazyka je možno převzít z webových stránek ministerstva školství.¹¹⁹

Karin Burger, zaměstnankyně stejné instituce mi poslala email bez jakéhokoli textu, avšak s deseti přílohami, které pojednávají o genderově korektním jazyce nebo jsou příručkami k užívání takového jazyka. Tento projev mi připadá přinejmenším nevhodný, neboť jsem toho mínění, že i když posílám pouze přílohy, je slušné připojit minimálně pozdrav a vysvětlení zaslání emailu.

Centrum pro integraci cizinců – Česká republika

Za tuto organizaci se ozvala Hana Solařová: „Bohužel není z časových a kapacitních důvodů v našich možnostech zodpovědět Vám Vaše dotazy. V poslední době dostáváme mnoho takových žádostí, které jsou však časově velmi náročné, stejně jako Vaše analýza. Není v našich silách odpovídat na všechny výzkumy, protože potom bychom neměli čas na přímou práci s klienty. Věřím, že náš postoj pochopíte“.

Liga lidských práv – Česká republika

Ačkoli mi Jan Morávek napsal, že ho moje téma zaujalo, protože on sám je sociolog, nelíbí se jeho úvod dopisu ve znění „odpovídám na vaši anketu“. Slovo ‚anketa‘ mi připadá zlehčující až výsměšné. Kromě toho ale pan Morávek vypracoval poměrně obsáhlou odpověď. K podpoře užívání nediskriminačního jazyka uvedl následující: „Někteří jednotlivci v Lize lidských práv ano, ale Liga lidských práv se

¹¹⁹ http://www.bmbwk.gv.at/schulen/unterricht/ba/Gleichbehandlung_Sprachl2036.xml

užívání nediskriminačního jazyka nevěnuje soustavně. Snahy jednotlivců se projeví například tím, že jsme náš vnitřní ‚manuál pro zaměstnance‘ formulovali důsledně genderově neutrálně. Pokud jde o jazyk Ligy navenek – nemám o našich záměrech v tomto ohledu žádné informace, takové cíle nemáme výslovně formulované“. K vyjadřování názvů osob mi pan Morávek doporučil, abych si je sama zhodnotila v písemných výstupech jejich organizace. A zde je názor na nediskriminační vyjadřování: „Zastávám názor, že jazykem se toho dá hodně ve společnosti vytvářet a přetvářet, a proto by každá společensky angažovaná organizace měla na tuto úroveň práce dbát“. Názory svých kolegů na toto téma pan Morávek nesleduje.

Sekretariát prezidenta – Irská republika

Zástupkyně úřadu, Lena Howe, oceňuje můj zájem o spolupráci s irským prezidentem, ale následně vysvětluje, že prezident dostává od různých skupin i jednotlivců velké množství požadavků, které ovšem, kvůli jejich velkému objemu, není možné odpovédět. Proto se Lena Howe omlouvá, že nemůže vyhovět mé žádosti.

Úřad vlády České republiky

Lucie Otáhalová ze sekretariátu Rady vlády pro lidská práva mě obeznámila s tím, že zaměstnanci a zaměstnankyně Úřadu vlády jsou zavázáni k dodržování zásady rovnosti přístupu a v jednání se všemi osobami bez ohledu na jejich rozdílné osobní charakteristiky. Tato zásada je zakotvena v platné pracovně právní legislativě (zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce), dále konkretizována v usnesení vlády z dne 21. března 2001 č. 270 ke Kodexu etiky zaměstnanců ve veřejné správě¹²⁰, a konečně v Rozhodnutí vedoucího Úřadu vlády ČR č. 3/2001, kterým byl vydán Etický kodex zaměstnanců Úřadu vlády ČR. Aplikace zásady rovnosti všech osob samozřejmě zahrnuje také užívání nediskriminačního jazyka na pracovišti a při výkonu zaměstnání.

¹²⁰ k dispozici na www.vlada.cz

Osobní názor paní Otáhalové: „Nediskriminační vyjadřování podporuji a domnívám se, že moje nejbližší kolegyně a kolegové taktéž. Za všechny zaměstnance a zaměstnankyně Úřadu vlády samozřejmě mluvit nemohu a bohužel není v mých silách ani časových možnostech takové zjišťování provést“.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

Za tuto instituci mi odpověděl pouze Pavel Kováčik, předseda klubu Komunistické strany Čech a Moravy v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Pan Kováčik napsal, že můj email byl postoupen všem poslaneckým klubům Kanceláři Poslanecké sněmovny (Kde jsou tedy odpovědi ostatních?), ale že se uvedenou problematikou nezabývají – snaží se „pouze“ o vyjadřování neurážlivé, přesné, logické, v maximální možné míře v souladu se zásadami spisovné češtiny.

Senát České republiky

Za pana senátora Jehličku, který byl v dané době na služební cestě mimo Českou republiku, mi odpověď s ním konzultovanou poslal jeho asistent, pan Zadrazil. Ten uvádí, že pan senátor jako dlouholetý komunální politik používal a stále používá nediskriminační jazyk, protože ve funkci starosty (města Telč) často jednal „s řadou skupin obyvatel, pro které je otázka nediskriminačního jazyka velmi citlivá (Romové, důchodci apod.)“. O jeho nediskriminačním a srozumitelném vyjadřování svědčí také to, že starostou byl zvolen několikrát po sobě. „Podobně je to s vyjadřováním v politické rovině“. Pan Jehlička se ve svých vystoupeních k politickým tématům „vyjadřuje vždy korektně“. Materiály k této problematice avšak ani Senát České republiky nemá.

Za stejnou instituci mě kontaktovala ještě Marta Hubová, tajemnice Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice Senátu Parlamentu České republiky. Paní Hubová uvádí, že na otázky uplatňování nediskriminačního jazyka mi mohou odpovědět pouze zákonodárci, tedy v tomto případě senátorky a senátoři – proto mi tedy doporučuje obrátit se přímo na ně. Její víra ve skutečnost, že mi jistě

vyjdou vstříc a představí mi svůj osobní postoj a názor na dané téma, se ale ukázala jako téměř marná.

Vláda - Human Resources Department – Nový Zéland

Za vládu Nového Zélandu reagoval Matthew Parry, který odpovídá, že jejich instituce je zaměstnavatelem prosazujícím rovné příležitosti a politiku, jež hlásá vytvářet pracovní podmínky bez výskytu diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, etnického původu nebo národnosti, pohlaví, náboženství, rodinného stavu nebo zodpovědnosti vůči rodině, sexuální orientace, postižení nebo věku. Zaměstnanecký kodex zakotvuje užívání přiměřeného vyjadřování – zaměstnanci by měli hovořit přiměřeným způsobem, neuctivý nebo urážlivý jazyk není akceptován. Vláda Nového Zélandu dále podporuje politiku, která zakazuje sexuální obtěžování. Všichni zaměstnanci se chovají dle výše zmíněných pravidel a nepocítují potřebu vytváření speciálních směrnic pro jazyk.

Vláda spolkové země Horní Rakousko

Zaměstnankyně oddělení Antidiskriminierungsstelle Katja Hengerer mi sdělila, že vláda a zákonodárství Horního Rakouska užívání nediskriminačního jazyka podporuje v podobě genderového mainstreamingu, což bylo schváleno v červnu 2001. Od 11. února 2002 je správní činnost Horního Rakouska prováděna v souladu se strategií gender mainstreaming, která má v budoucnosti být zohledňována ve všech oblastech. Pro tento účel byla ustavena pracovní skupina, jejímž úkolem bylo mimo jiné zpracování příručky pro genderově korektní jazyk (Tuto příručku mi Katja Hengerer poslala jako přílohu). Směrnice dané příručkou se musí dodržovat v interní i externí komunikaci na všech pracovištích hornorakouské vlády. V červnu 2005 vstoupil v platnost hornorakouský antidiskriminační zákon, který zakazuje diskriminaci pro rasový nebo etnický původ, náboženství, názor na svět, postižení, věk nebo sexuální orientaci. Jako podpora realizace tohoto zákona bylo zřízeno právě oddělení *Antidiskriminierungsstelle*. Pro Katju Hangerer, coby vedoucí tohoto oddělení, je právě nediskriminační vyjadřování důležitou součástí práce – podle jejího

názoru je užívání nediskriminačního jazyka prostředkem k dosažení hlavního cíle jejího oddělení, k odstranění diskriminace. Paragraf 9 odst. 4 hornorakouské ústavy se věnuje rovnému zacházení a jednání s lidmi ve smyslu základních lidských práv, především se zde jedná o zákaz jakékoli diskriminace zakotvený v Evropské úmluvě o lidských právech. Ta také uznala rakouskou znakovou řeč jako úřední jazyk. Hornorakouská vláda užívá též v úředním kontaktu s osobami s postižením velmi citlivě volený jazyk.

Avšak přes všechna uvedená fakta žádné směrnice k užívání nediskriminačního vyjadřování dosud vypracovány nebyly, což je spojeno také s tím, že definitivní obsazení oddělení *Antidiskriminierungsstelle* bylo dokončeno teprve 1. března 2006.

Paní Hangerer mě na závěr potěšila zájmem o výsledky mé práce, jejíž výsledky by ráda použila ve své další činnosti.

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky

Martin Prošek z oddělení jazykové kultury a jazykové poradny mi oznámil, že to, co já označuji termínem „nediskriminační jazyk“, zatím stojí mimo pozornost jejich oddělení. Jde prý o poměrně nový jev a jeho principy, podle jeho názoru, v češtině dosud nezdомácněly. Na základě praxe pan Prošek uvádí, že nejde o problematiku, kterou by její tazatelé považovali za palčivou. S dotazy ohledně politické korektnosti se pan Prošek nesetkává, a to ani s obecnými otázkami typu „co vlastně je nediskriminační jazyk“, které by svědčily o tom, že se principy politické korektnosti dostávají do povědomí českých mluvčích. Činnost uvedeného oddělení je orientována například na jazykovou kulturu ve smyslu mapování vztahů mezi spisovnou a nespisovnou rovinou jazyka. Další oblastí činnosti jsou otázky kodifikace, začleňování nových slov do češtiny, vývojové tendence v jazyce. Oblast mého výzkumu bohužel leží mimo oblast teoretické působnosti instituce, z čehož vyplývá, že žádné materiály a směrnice týkající se nediskriminačního jazyka k dispozici nejsou.

The European Roma Rights Centre (ERRC)

Zástupce ERRC, Claude Cahn, mi napsal, že jejich organizace se v dané oblasti řídí právy Evropské unie a mezinárodním právem. Problémy, které souvisejí s jazykem, jsou například součástí článku 4 Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace.¹²¹

ERRC ale konkrétní směrnice pro nediskriminační vyjadřování nemá.

Český helsinský výbor

Daniela Karczubová mi doporučila odkaz na Mezinárodní organizace pro migraci www.iom.cz (tuto jsem však rovněž oslovila svým dotazníkovým dopisem), která se v minulosti měla účastnit výzkumu týkajícího se používání diskriminačního jazyka v médiích, a to právě vůči cizincům, především při publikování informací o trestné činnosti. Při opětovném hledání na webových stránkách uvedené organizace jsem ale výsledky zmíněného výzkumu nenašla.

Vláda Austrálie – Tasmánie

Z kanceláře tasmánského předsedy vlády mi odpověď posílá Belinda Bradford. Uvádí, že žádné speciální směrnice pro nediskriminační jazyk vláda Tasmánie nemá, zato se však řídí multikulturní politikou. Její principy jsou dostupné na webové adrese <http://www.dpac.tas.gov.au/divisions/multitas/> v sekci „Publications“.

Český červený kříž

Václav Černý, který mi za tuto instituci odepsal, si dost dobře nedovede představit, co je pod pojmem nediskriminační jazyk míněno a popisuje mi poslání Českého červeného kříže – „předcházet a zmírňovat utrpení, chránit zdraví, život a úctu k lidské bytosti, podporovat vzájemné porozumění, přátelství a mír mezi národy bez rozdílů národnostních, rasových, náboženských, třídních a politických“. Pokud

¹²¹ Kromě obecných doporučení v této úmluvě jazyk podrobněji rozpracován není.

jsem tedy nediskriminačním jazykem měla na mysli používání vulgarismů a posměšků vůči lidem či skupinám ve výše uvedených směrech, užívání nediskriminačního jazyka pan Černý podporuje. Jako písemné materiály obsahující řešení daného tématu pan Černý označil stanovy Českého červeného kříže a mezinárodní humanitární právo. Červený kříž spolupracuje na realizaci antidiskriminačních projektů (například projekt iniciativy EQUAL) a dle povahy činnosti organizace je dodržování korektního jazyka samozřejmostí. Pan Černý osobně s nediskriminačním vyjadřováním nemá problém a ani se s ním nesetkal na svém pracovišti. Tlumočit názory jeho kolegů mu nepřipadá správné.

4.5 Výsledky výzkumu

Z výše uvedených odpovědí je tedy zřejmé, že výzkum dopadl spíše negativně. Z 90 oslovených organizací mi jich 21 odpovědělo kladně (dále vysvětlím), 18 záporně a 4 uvedly, že z časových důvodů a velkého objemu dotazů nemohou odpovědět. Více než polovina institucí tedy nezareagovala vůbec.

,Kladné odpovědi‘

Z 21 ‚kladných‘ odpovědí téměř polovina obsahovala informaci, že členové dané organizace rozhodně nediskriminační vyjadřování v mnou vymezené oblasti podporují, avšak psané směrnice nemají. Výrazy volí neurážlivé a neutrální, a to samozřejmým způsobem. Více než polovina těchto odpovědí uvádí, že členové organizace se řídí nediskriminačním jazykem genderově korektním, jehož ‚směrnice‘ mají většinou podobu příruček či návodů, které obsahují doporučení pro volbu neutrálních výrazů. Jedním z výsledků, které podle mého názoru stojí za zahrnutí do doporučení pro užívání nediskriminačního jazyka, je informace od Markuse Nussbaumera z kanceláře švýcarské vlády. Ten uvádí v úvahu otázku, zda se smí mluvit o ‚postižených‘ (‚Behinderten‘), když toto označení redukuje osobu na její postižení. Místo toho jeden návrh zákona požadoval výraz ‚osoba s postižením‘ (‚Mensch mit Behinderung‘), neboť z něho má být jasné, že se jedná o osobu s určitou vlastností, která ovšem danou osobu definitivně nevylučuje ze života. Stejný zákon sice zavádí definici ‚osoby s postižením‘, ale jinak se v jeho textu užívá spíše

slovo ‚postižený‘ (‚Behinderter‘), protože jazykově je tento výraz vnímán jako jednodušší. Pan Nussbaumer zmínil také snahy o nahrazení výrazů ‚invalida‘ a ‚invalidita‘ (‚Invaliden‘, ‚Invalidität‘), protože tato vyjádření pociťovali jako diskriminující nejen lidé s postižením. Avšak vhodnější varianta zatím nebyla nalezena.

‚Záporné odpovědi‘

18 dopisů jsem zařadila do skupiny ‚záporných‘ odpovědí, a to z následujících důvodů: Členové, kteří tyto odpovědi poslali, napsali, že jejich instituce žádné takové (tj. takové, na něž jsem se tázala) nemají, anebo mne přesměrovali na nějakou webovou adresu, která ovšem uvedenou problematiku neobsahovala. Jedna odpověď dokonce uváděla, že s nediskriminačním a politicky korektním jazykem naprosto nesouhlasí.

Písemná podoba výrazů (v níž se již vyskytují genderově neutrální výrazy), které by byly vhodné pro označování osob jiných národů, národností, příslušníků multikulturní společnosti, osob s postižením apod., tedy podle členů oslovených institucí neexistuje.

4.6 Doporučení pro nediskriminační jazyk

Podle výsledku mého výzkumu určitá doporučení pro nediskriminační jazyk existují. Některé internetové stránky¹²² se zabývají právě problematikou užívání vhodných výrazů pro označení osob se speciálními potřebami a členů různých etnických skupin. Proč se jimi dané organizace neřídí? Znají je vůbec?

Přestože se jedná o doporučení v anglickém nebo německém jazyce, chtěla bych zde některá uvést:

¹²² Pod heslem „nondiscriminatory language“ je na internetovém vyhledávači Google k dispozici 656000 odkazů. Pročetla jsem si a doporučuji např. <http://www.mun.ca/canela/style/xi.htm> a <http://www.aucegypt.edu/resources/styleguide/app3.html> (v anglickém jazyce) a <http://www.bizeps.or.at/news.php?nr=4325> (v německém jazyce).

Měli bychom se vyvarovat rasových předsudků a nepoužívat výrazy, které mají negativní konotace. Vždy je potřeba vzít v úvahu oblast, v níž se při vyjadřování daného výrazu nacházíme. Tak je například vhodné užívat výraz *native people* nebo *aboriginal people* místo výrazu *Indians*. Podobně užíváme výrazy *Egyptian American*, *Arab American*, *African American* (místo *black* nebo *Afro American*), *Caucasian* (místo *white*), *Asian American* (místo *Oriental*), *Hispanic*, *Latino* (pro označení muže), *Latina* (chceme-li označit ženu), *Native American*. Myslím, že některé z uvedených anglických výrazů jsou stejně dobře použitelné také v češtině – původní obyvatelé, egyptský Američan, africký Američan, asijský Američan, atd., či Američan s egyptským, africkým, asijským původem.

Podle mého názoru je při popisování lidí různé barvy pleti v češtině lepší užívat místo slov bílý, černý (nebo běloch, černoch) slova Euroameričan, Afroameričan apod. Při té příležitosti bych chtěla uvést, co pod slovy *black* a *white* uvádí nejnovější vydání Oxfordského slovníku¹²³: *Black* je obvykle spojeno s osobami černé pleti, přičemž je obecně akceptováno ve Velké Británii. Ve Spojených státech se nyní akceptuje výraz *African American*. Pod slovem *white* je zmíněna konotace s osobami bílé pleti, avšak žádný neutrálnější termín zde uveden není. Avšak je zřejmá tendence k nahrazení výrazu černoch za výraz Afroameričan.

Při vyjadřování se o osobách (nebo k osobám) se speciálními potřebami je vhodné na prvním místě uvést osobu, potom teprve její znevýhodnění, například *person with a mental/physical disability* je ohleduplnější než *disabled person*. Adjektivní výrazy by měly ve větě následovat za podstatným jménem, které rozvíjejí, to znamená například *person who is blind* nebo *person who has epilepsy*. V oblasti znevýhodnění je doporučeno neužívat slova *victim*, *crippled*, *retarded*, *confined to a wheelchair*, *suffer from*.

Další příklady vhodného nahrazení výrazů:

- *students with learning disabilities* (místo *learning-disabled students*)

¹²³ *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Seventh edition, Oxford University Press, 2005

- *a device to be used by people with vision impairments* (místo *a device for the blind*)
- *necessary to use a wheelchair* (místo *confined to a wheelchair*)
- *battled cancer* (místo *cancer victim*)
- *congenital disability* (místo *birth defect*)
- *Down's syndrom* (místo *Mongol* nebo *Mongoloid*)
- *disability* (místo *handicap*)
- *mental illness* (místo *crazy, lunatic, demented, maniac*)
- *short stature* (místo *dwarf, midget*)
- *without speech* (místo *mute, dumb*)
- *blind* (překvapivě místo *partially sighted*)
- *learning disabilities* (místo *slow learner* nebo *retarded*)
- *people with disabilities* (místo *special*)

Pro vyjadřování se v německém jazyce bych chtěla zmínit následující doporučení: Mezi absolutně nepřijatelné výrazy patří například *Krüppel*, *blödsinnig*, *Idiot*. Je nezbytné se vyhýbat spojení *an den Rollstuhl gefesselt (oder gebunden)*, které lze nahradit alternativou *ist Rollstuhlfahrer* nebo *benützt einen Rollstuhl*. Stejně tak by výraz *mongoloid* měl být nahrazen výrazy *hat das Down-Syndrom* nebo *hat Trisomie 21*. Místo *taubstumm* je vhodnější *ist gehörlos*, dále místo *Zwerg*, *Liliputaner* použijeme raději *ist kleinwüchsig*. Výrazy *debil*, *schwachsinnig* lze nahradit variantami *Menschen mit Lernschwierigkeiten* nebo *kognitiv beeinträchtigt*.

Podle mého názoru je i v této oblasti čeština otevřená přijmout vhodnější neutrální výrazy, například místo o postižených budeme hovořit o osobách s postižením či osobách se znevýhodněním, výraz člověk upoutaný na vozík můžeme nahradit výrazem člověk, který nezbytně potřebuje vozík, oběti rakoviny bychom nahradili spojením lidé bojující s rakovinou apod. Předpokládám, že Češi se o osobách duševně nemocných oficiálně (a doufám, že vůbec) nevyjadřují jako o bláznech, lidech dementních atd. Některá spojení, při jejichž tvoření mi byly inspirací cizí jazyky, mi

znějí celkem přirozeně, v jejich nové podobě vidím zahrnutí respektu a tolerance. Některá nově vytvořená mohou znít nepřirozeně, avšak je jen otázkou času, kdy se do běžné mluvy dostanou.

Srovnání vybraných nevhodných výrazů a jejich lepších variant v německém, anglickém a českém jazyce:

NE: an den Rollstuhl gefesselt ANO: Rollstuhlfahrer, benützt einen Rollstuhl	NE: confined to a wheelchair ANO: necessary to use a wheelchair	NE: upoutaný na vozík ANO: vozíčkář, užívá vozík
NE: mongoloid ANO: hat das Down- Syndrom, hat Trisomie 21	NE: Mongol, Mongoloid ANO: Down's syndrom	NE: mongolismus ANO: Downův syndrom
NE: Zwerg, Liliputaner ANO: ist kleinwüchsig	NE: dwarf, midget ANO: short stature	NE: skrček, lilipután ANO: malého vzrůstu
NE: debil, schwachsinnig ANO: Menschen mit Lernschwierigkeiten, kognitiv beeinträchtigt	NE: slow learner, retarded ANO: learning disabilities	NE: opožděný, retardovaný ANO: potíže s učením, s kognitivním omezením

5. Závěr

Ze všech informací, ke kterým jsem se během tvorby této bakalářské práce dostala, je zřejmé, že organizace vládního i nevládního charakteru do svých stanov a způsobu politiky již zavedly nebo postupně zavádějí prvky bránící diskriminaci z důvodu barvy pleti, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, postižení, náboženství či víry, ohledu na svět, věku a podobně. Zvláště organizace, které se zabývají lidskými právy, a které právě proto byly osloveny, se řídí zákony ošetřujícími různé druhy diskriminace, nebo dokonce navíc mají vlastní vnitřní stanovy upravující lidské jednání v nediskriminačním nebo antidiskriminačním směru.

Z celkem devadesáti organizací, které jsem zařadila do svého výzkumu a které jsem následně oslovila dotazníkovým dopisem, mi odpověděla téměř polovina. V několika případech se vyskytly problémy s doručením elektronické pošty, v mnoha jiných oslovené organizace nereagovaly vůbec. Je na úsudku, zda se tak zachovaly kvůli nezájmu o výzkum či zvolené téma, nebo zkrátka z důvodu velkého objemu příchozí pošty a z jejich pohledu možné malé relevantnosti výzkumu k jejich činnosti. V takových případech přece lze reagovat alespoň krátkým vysvětlením či omluvou nereálnosti podrobnější odpovědi, což také čtyři instituce udělaly, a což v takové situaci lze pochopit.

Organizacím, které jakýmkoli způsobem zareagovaly na mou žádost, jsem za jejich odpovědi i čas jim věnovaný vděčná. Většina zástupců oslovených institucí charakterizovala činnost svého pracoviště jako činnost s nediskriminačním charakterem, která se řídí konkrétními zákony, jež tuto oblast upravují. Upraven je ale hlavně způsob chování a jednání s menšinovými skupinami osob, a pouze s malou výjimkou zůstává způsob korektního vyjadřování a nediskriminační jazyk ve směrnících neobsažen.

Písemně formulované směrnice pro nediskriminační jazyk – speciálně pro označování znevýhodněných osob - tedy podle členů oslovených organizací neexistují, zejména ne v češtině (zde jsem to předpokládala). Členové oslovených institucí se sice vyjadřují nediskriminačně a korektně, slova k tomu volí svou vnitřní

intuicí, jaksi samozřejmě. Jejich výrazy tedy nejsou legislativně kontrolovatelné. Připadá mi přirozené, že se členové organizací působících v oblasti lidských práv a boje proti diskriminaci vyjadřují korektně a neutrálně, avšak otázkou zůstává, vyjadřují-li se takto také zástupci organizací jiného zaměření či umějí-li se takto vyjadřovat všichni občané. Neboť několik členů oslovených organizací připomnělo důležitost neutrálně volených výrazů a nebezpečí konfliktních situací při užívání výrazů, které určitá skupina osob neakceptuje a vnímá jako urážlivé.

Charakter jednotlivých přijatých odpovědí jsem, pokud to situace nutně vyžadovala, komentovala přímo při jejich uvedení. Obecně se dají došlé odpovědi rozdělit do dvou kontrastních kategorií – první kategorii tvoří emaily vstřícné povahy, psané velmi přátelským jazykem, se snahou pomoci mi s výzkumem alespoň malou měrou, uvádějící množství dalších odkazů, které by dané téma mohly obsahovat, a dokonce vyjadřující zájem o výsledek výzkumu. Ještě bych sem ráda zařadila emaily, v nichž byly zodpovězeny všechny kladené otázky. Druhá kategorie se vyznačuje spíše zápornými postoji k danému tématu, nesouhlasem se zaváděním jakéhokoli nediskriminačního jazyka, a také dokonce výběrem slov či slovních spojení, které bych mohla pochopit jako výsměšné a významu tohoto výzkumu se vysmívající.

Je zajímavé pojednat o délce jednotlivých odpovědí. Velmi krátké dopisy byly jen pouhým odkazem na webovou stránku konkrétní organizace (před oslovením všech institucí jsem se většinou právě z jejich webových stránek informovala o jejich činnosti a o jejich vnitřních předpisech), obsahovaly stručné jednoslovné odpovědi nesouhlasného charakteru. Z delších dopisů byla čitelná snaha o podrobné zodpovězení dotazu, přičemž také volba slov působila příjemným dojmem.

Na internetu ale lze nalézt stránky (v anglickém a německém jazyce), které přímo doporučují užívání vhodnějších výrazů týkajících se znevýhodňovaných osob. Je velmi doporučeníhodné si uvedené stránky pročíst a zamyslet se, zda by čeština byla ochotná přijmout podobné změny. O několik jsem se jich v závěru práce pokusila.

Původně jsem očekávala, že alespoň organizace, jejichž hlavním posláním je boj s diskriminací, budou mít písemně zakotvené výrazy nediskriminačního jazyka.

Přestože je výsledek výzkumu jiný, než jsem předpokládala, byla komunikace s oslovenými institucemi velmi přínosnou a většinou také příjemnou záležitostí. Svět a především společnosti, které ho tvoří, prochází obrovskými změnami velice rychlým tempem. Je potřeba řešit nové otázky lidského soužití, integrace menšinových skupin a jedinců s jakýmkoli odlišujícím prvkem tak, aby všichni členové všech společností mohli žít v klidném, spokojeném a především mírovém prostředí bez pocitu odlišnosti, jinakosti nebo dokonce méněcennosti.

Věřím, že právě jazyk s citlivě volenou neutrální a nediskriminační slovní zásobou je jedním ze základních řešení otázek, které vyvstávají z globalizačních změn naší společnosti.

6. Resumé

Tuto bakalářskou práci tvoří tři části. První část vysvětluje některé vybrané pojmy, které souvisejí s problematikou, jež je v bakalářské práci řešena. Považuji totiž za důležité vymezit obsah takových slov, jako například diskriminace, menšina, integrace, apod..

Další část obsahuje pojednání o multikulturalismu, a to z několika pohledů. Vysvětlení, které podává sociologický slovník, uvádím sice již v první části, avšak zde se věnuji spíše názorům na multikulturní politiku společnosti a multikulturní situaci v České republice. Tato část ukazuje dva různé pohledy na multikulturalismus – pozitivní pohled Pavla Barši a naprosto odmítavý postoj Giovanni Sartoriho. Do této kapitoly jsem také zařadila lingvistickou úvahu o významu anglického slova „equal“.

Třetí část práce již zaujímá výzkum. Pozornost jsem nejprve věnovala výběru institucí, které byly následně osloveny dotazníkovým dopisem. Jedná se o vládní, nevládní a mezivládní organizace v německy a anglicky mluvících zemích a též v České republice, přičemž jsem se zaměřila především na organizace, které se zabývají právě diskriminací a lidskými právy. Zajímalo mě postoj daných organizací k nediskriminačnímu vyjadřování, a to hlavně v oblasti menšin, zajímalo mě, zda se organizace řídí nějakými směrnici, které by obsahovaly pravidla nediskriminačního jazyka v multikulturní společnosti. Jednalo se mi především o výrazy popisující názvy osob jiných národů či národností, názvy osob s postižením a další možné potřebné výrazy, které by s sebou multikulturní soužití mohlo přinášet. Vyzkoušela jsem si, že spolehlivost doručení elektronické pošty není vždy stoprocentní, někdy jen z důvodu automatického systému, který nedovolí doručení neznámého emailu. Jiné emaily, které doručeny byly, ponechaly oslovené organizace bez jakékoli odpovědi. Téměř polovina institucí mi však svou odpověď poslala – ta byla buď velmi krátká a spíše negativního charakteru, nebo byla zástupcem oslovené organizace vypracována velmi podrobně a v příjemném tónu. Celkovým výsledkem výzkumu je, že členové organizací se sice vyjadřují nediskriminačním a neutrálním jazykem, avšak výběr vhodných výrazů probíhá samozřejmě, bez psaných směrnic.

Pokud organizace jedná podle psaných směrnic, jedná se o směrnice pro genderově neutrální jazyk. Ten je v německy i anglicky mluvících zemích již poměrně propracovanou oblastí, v České republice se na něj zatím nahlíží jako na zbytečnost či nepotřebnost. Ovšem i zde se vyskytlo několik názorů, že vhodně volený jazyk je pro soužití různých skupin v jedné společnosti důležitou součástí. Další psané směrnice, které jsou k dispozici, pojednávají obecně o chování se k daným menšinám a o jednání s nimi. Je zakázána jakákoli diskriminace z důvodu barvy pleti, národnosti, původu, náboženství či víry, pohlaví, sexuální orientace, věku, názoru na svět, rodinného stavu, diskriminace v zaměstnání a podobně. V třetí části je též zmíněno dokumentů zabývajících se diskriminací a jejím odstraněním. V úplném závěru uvádím doporučení pro nediskriminační jazyk, která jsou k dispozici na internetových stránkách. Je podivuhodné, že ani anglicky mluvící organizace o těchto zdrojích nevědí, neboť jsou zde uvedeny zajímavé vhodnější alternativy pro vyjadřování osob se znevýhodněním a členů etnických skupin. Pokusila jsem se převést některé z těchto výrazů do češtiny a myslím si, že jejich znění není špatné.

Společnost, v níž žijeme, a kterou už v dnešní době nelze omezit jen státní hranicí, prochází rychlým tempem obrovskými změnami. Bezpochyby jsou tyto změny důsledkem globalizace a přispívá k nim také migrace. Jedním z nejdůležitějších prvků soužití v nové společnosti je určitě tolerance, dalším například jazyk, jehož slovní zásoba je volena pečlivým výběrem vhodných, neurážlivých a nediskriminačních výrazů. Je samozřejmé, že různé společnosti a různé generace vnímají jednotlivá slova jiným způsobem. Slovo, jež je pro jednu skupinu přijatelné, jiná skupina akceptovat nemusí. Myslím si však, že v každém případě lze nalézt výraz či vyjádření, které bude splňovat podmínky bezkonfliktního soužití rozmanité společnosti. A stejně tak, jako již byla sepsána doporučení pro genderově neutrální vyjadřování, se snad také nediskriminační jazyk v multikulturní společnosti v budoucnosti dočká písemné podoby, s níž bude obeznámena celá veřejnost. Zdá se, že nejprve je nutno vyřešit podobu a fungování takové společnosti vůbec.

7. Deutsches Resümee

Diese Bakkalaureatsarbeit ist aus drei Teilen zusammengesetzt. Der erste Teil erklärt einige ausgewählte Begriffe, die mit der in dieser Bakkalaureatsarbeit analysierten Problematik zusammenhängen. Ich halte es nämlich für wichtig, den Inhalt von einigen Fachwörtern zu erklären, zum Beispiel die Begriffe *Diskrimination*, *Minderheit*, *Integration* u.a..

Der nächste Teil beinhaltet eine Abhandlung über Multikulturalismus, und zwar von einigen Aspekten. Die Definition des Multikulturalismus, die im Wörterbuch der Soziologie angeführt ist, habe ich schon im ersten Teil beschrieben. Dieser Teil widmet sich den Ansichten über multikulturelle Politik in der Gesellschaft, und auch der multikulturellen Situation in der Tschechischen Republik. In diesem Teil sind auch zwei verschiedene Meinungen von Multikulturalismus vorgestellt – eine positive Meinung von Pavel Barša und eine absolut ablehnende Meinung von Giovanni Sartori. Ich habe hier auch über die Bedeutung des englischen Wortes *equal* nachgedacht.

Im dritten Teil beschreibe ich meine Forschung in Institutionen. Es wurde eine sorgfältige Auswahl von Institutionen durchgeführt, die dann angesprochen und um Beantwortung des von mir zusammengesetzten Fragebogens gebeten wurden. Es handelte sich um Regierungs-, Nichtregierungs- und internationale Organisationen in deutsch- und englischsprachigen Ländern und auch in der Tschechischen Republik. Dabei konzentrierte ich mich vor allem auf Organisationen, die sich gerade mit der Diskrimination und den Menschenrechten beschäftigen. Ich interessierte mich für Stellungen dieser Organisationen zu nichtdiskriminierender Sprache; und das hauptsächlich im Gebiet der Minderheiten. Ich interessierte mich dafür, ob sich diese Organisationen nach bestimmten Richtlinien richten, die bestimmte Regeln der nichtdiskriminierenden Sprache in der multikulturellen Gesellschaft beinhalten würden.

Im Mittelpunkt meiner Aufmerksamkeit standen vor allem die Ausdrücke für Beschreibung der Namen von Personen anderer Nationen und Nationalitäten, der Namen von Personen mit Behinderungen, und andere erforderlichen Ausdrücke, die

das multikulturelle Zusammenleben mit sich bringen könnte. Ich stellte fest, dass die Zuverlässigkeit des Zustellens durch die elektronische Post nicht immer reibungslos abläuft, manchmal dank einem automatischen System, das das Zustellen von unbekannten Emails nicht erlaubt. Einige Emails wurden von den angesprochenen Organisationen ohne irgendwelche Antwort gelassen. Jedoch fast eine Hälfte der Institutionen hat mit ihre Antworten geschickt.

Das Gesamtergebnis meiner Forschung ist wie folgt: Die Mitglieder der angesprochenen Organisationen sind schon bemüht, sich in einer nichtdiskriminieren und neutralen Sprache auszudrücken. Die Auswahl von passenden Ausdrücken verläuft jedoch eher spontan, ohne vorgeschriebene Richtlinien.

Falls Institutionen nach geschriebenen Richtlinien handeln, geht es da um die Richtlinien für gendergerechte Sprache. Dieses Gebiet wurde in deutsch- und englischsprachigen Ländern schon ziemlich durcharbeitet, in der Tschechischen Republik wird das bis jetzt als überflüssig und unnötig angesehen. Jedoch auch hier gibt es Meinungen, dass passend gewählte Sprache ist ein wichtiger Bestandteil des Zusammenlebens von verschiedenen Gruppen in einer Gesellschaft.

Andere schriftliche Richtlinien, die zum Verfügung stehen, beschreiben das Benehmen zu verschiedenen Minderheiten im Allgemeinen. Diskriminierungstatbestände, wie zum Beispiel Hautfarbe, Nationalität, Herkunft, Religion oder Glauben, Geschlecht, sexuelle Orientation, Alter, Weltanschauung, Familienstand, und auch Diskrimination im Beruf sind explizit verboten. Im dritten Teil erwähne ich auch eine Liste einiger Dokumente, die sich mit der Diskrimination und derer Beseitigung beschäftigen.

Am Ende dieses Teiles beschreibe ich Empfehlungen für die nichtdiskriminierende Sprache, die im Internet (auf Englisch und auf Deutsch) zur Verfügung stehen. Es ist erstaunenswert, dass englisch- und deutschsprachige Organisationen diese Quellen nicht kennen. Denn hier gibt es viele interessante, empfehlenswerte Alternativen für die Bezeichnungen von Personen mit Behinderungen und der Mitglieder der ethnischen Gruppen. Ich habe versucht, einige

von diesen Ausdrücken ins Tschechische zu übersetzen, und finde sie auch für das Tschechische angebracht.

Durch die Gesellschaft, in der wir leben, und die in der heutigen Zeit nicht nur durch Staatsgrenzen bestimmt werden kann, laufen mit einer schnellen Geschwindigkeit riesengroße Änderungen durch. Diese Änderungen sind zweifelsohne Folgen der Globalisation; auch die Migration trägt dazu bei. Für die wichtigsten Elemente des Zusammenlebens in der neuen Gesellschaft halte ich bestimmt die Toleranz, weiterhin auch die Sprache, deren Wortschatz aus sorgfältig gewählten, passenden, nichtdiskriminierenden Ausdrücken besteht.

Es ist selbstverständlich, dass verschiedene Gesellschaften oder Generationen einzelne Wörter verschiedenartig wahrnehmen. Ein Wort, das für eine Menschengruppe akzeptabel ist, kann von der anderen abgelehnt werden. Meiner Meinung nach ist es aber immer möglich, einen Ausdruck zu finden, der den Bedingungen von konfliktlosem Zusammenleben erfüllt. Und genauso, wie schon geschriebene Leitfäden für gendergerechte Sprache existieren, bekommt auch nichtdiskriminierende Sprache der multikulturellen Gesellschaft in der Zukunft die geschriebene Form, die von allen Leuten akzeptiert wird. Vielleicht ist es zuerst nötig, Form und Funktionierung einer solchen Gesellschaft zu lösen und zu schaffen.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY

USNESENÍ

VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY
ze dne 14. prosince 2005 č. 1610

k doporučení Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů ve věci vzdělávání členů a členek vlády a vedoucích zaměstnanců a zaměstnankyň ministerstev, včetně náměstků/náměstkyň ministrů/ministryň a vrchních ředitelů/ředitelek, v problematice rovných příležitostí žen a mužů

V l á d a

I. b e r e n a v ě d o m í doporučení Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů ve věci vzdělávání členů a členek vlády a vedoucích zaměstnanců a zaměstnankyň ministerstev, včetně náměstků/náměstkyň ministrů/ministryň a vrchních ředitelů/ředitelek, v problematice rovných příležitostí žen a mužů, obsažené v části II materiálu č.j. 1933/05;

II. u k l á d á členům a členkám vlády zajistit do 30. června 2006 a zúčastnit se vzdělávání vedoucích zaměstnanců a zaměstnankyň ministerstev, včetně náměstků/náměstkyň ministrů/ministryň a vrchních ředitelů/ředitelek, v problematice rovných příležitostí žen a mužů.

Provedou:

členové a členky vlády

1. místopředseda vlády
Mgr. Bohuslav S o b o t k a , v. r.

9. Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace:

- 1 BARŠA, Pavel, *Politická teorie multikulturalismu*, Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 2003
- 2 BOUDON, R., BESNARD, P., CHERKAOU, M., LÉCUYER, B., *Sociologický slovník*, překlad V. Jochmann, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2004
- 3 BUDILOVÁ, L., HIRT, T., *Policista v multikulturním prostředí*, MVČR a Člověk v tísni, Praha, 2005
(http://www.varianty.cz/download/doc/stats/manual_1_3.pdf)
- 4 GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Argo, Praha, 1999
- 5 JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Portál, Praha, 2001
- 6 MONTOUSSÉ, M., RENOUEAU, G., *Přehled sociologie*, Portál, Praha, 2005
- 7 OXFORD ADVANCED LEARNER'S DICTIONARY of Current English, Seventh Edition, Oxford University Press, 2005
- 8 SARTORI, Giovanni, *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*, překlad K. Křížková, Dokořán, Praha, 2005

Internet:

http://www.amnesty.cz/info.php?sec=o_nas
<http://www.aucegypt.edu/resources/styleguide/app3.html>
<http://www.bizeps.or.at/news.php?nr=4325>
<http://www.bond.org.uk/eu/concord.htm>
http://www.bmbwk.gv.at/schulen/unterricht/ba/Gleichbehandlung_Sprachl2036.xml
<http://www.cicpraha.org>
<http://www.ckc-cr.cz/cz.php?id=kdojsme>
<http://www.coe.int/>
<http://www.easpd.org/>
http://www.ecre.org/about/mission_statement.shtml
<http://www.enar-eu.org/>
http://www.eua.be/eua/en/about_eua.jsp
http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/equal/index_en.cfm
http://www.europa.eu.int/institutions/index_en.htm
http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/index_en.htm
http://europa.eu.int/comm/employment_social/fundamental_rights/legis/lgdirect_en.htm
<http://www.europeanmovement.cz>
http://www.errc.org/About_index.php
http://www.fidh.org/rubrique.php?id_rubrique=350

<http://www.helcom.cz/index.php?p=2&rid=5&cid=3>
<http://www.icrc.org/>
<http://www.ihf-hr.org/welcome.php>
<http://www.interkultureller-rat.de>
<http://www.iom.int/>
<http://www.llp.cz>
<http://www.minorityrights.org/>
<http://www.mkc.cz>
<http://www.mun.ca/canela/style/xi.htm>
<http://www.ncte.org>
http://www.network.ngo.lv/en/about_us_1
<http://www.ngocongo.org/>
<http://www.opim.cz/>
<http://www.osce.org/>
<http://www.oxfam.org.uk/>
<http://www.p-p-i.cz/>
<http://www.poradna-prava.cz/home.htm>
<http://www.pracovnipravo.cz/diskriminace.html>
<http://www.radaevropy.cz/cojere.htm>
http://www.rytmus.org/principy_poslani.htm
<http://www.soze.cz/showpage.php?name=kdo>
<http://www.stop-discrimination.info/1141.0.html>
<http://www.stop-discrimination.info/5158.0.html>
<http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=index>
<http://www.un.org/>
<http://www.unhcr.cz>
<http://www.unicef.org/>
<http://www.unitedagainstracism.org/>
<http://www.web.net/ccr/aboutccr.htm>
<http://www.wfmh.org/aboutus/mission.html>
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Diskriminace>
www.hrad.cz
www.ekr.cfr.ch
www.feminismus.cz
www.parliament.uk
www.vlada.cz